

੩੦ਵਾਂ ਸਾਲ

ਵਰਿਆਮ

ਮਈ ੨੦੦੫

ਸਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸਫਲ ਹੈ, ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨੇ।....

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ।

ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਲਸਾੜਾ-ਸੰਤ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਸੀਹਰਾ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ੨੯-ਮਾਰਚ, ੨੦੦੫

ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹਨ ਸ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ (ਪਿਤਾ ਸ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਸ. ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਸੀਹਰਾ (ਪਿਤਾ ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ) ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਪਤਨੀ ਸ. ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ

ਬੀਬੀ ਸਰੋਜ ਪਤਨੀ ਸ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ,
ਵਰਿਆਮ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ
ਵਰਿਆਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ
'ਖਿਲਰੇ ਪੱਤਰੇ' ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ।
ਨਾਲ ਹਨ ਸੰਤ ਕਾ. ੧੫ ਸਿੰਘ ਜੀ।

The 12th World Punjabi Conference Lahore-2005

੧੨ ਵੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ, ਲਾਹੌਰ, ੨੦੦੫ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ
ਰਹੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ,
ਕੋਮੀ ਬੈਂਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਸਾਬਕਾ ਸਦਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਫੀਕ ਤਰਾਰ,
ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਫਖਰ ਜਮਾਨ, ਚੇਅਰਮੈਨ, ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ

ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ, ਮੋਬੀ ਰਨਜਾਨੀਆਂ ਦੇ
ਸਪੋਂਸਰ ਕੇਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਦਾ ਖੁਬ ਅਨੰਦ ਥਾਹਜ
ਬੀਬੀ ਬਿੰਟੂ ਸਪੁਤਰੀ ਸ. ਜਸਮੀਤ ਸਿੰਘ ਹੁੰਜਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੋਤਰੀ ਸ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ) ਨਾਲ ੨੮ ਮਾਰਚ,
੨੦੦੫ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।
NamdhariElibrary@gmail.com

ਵਰਿਆਮ

ਮਈ-੨੦੦੫

ਜਿਲਦ-੩੦

ਅੰਕ- ੭

ਸੰਪਾਦਕ
ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਵਰਿਆਮ'

ਦਫਤਰ ਦਾ ਪਤਾ:	Office Address:
ਮਾਸਿਕ ਵਰਿਆਮ	Monthly WARIAM
ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ	(Punjab)
(ਸਾਹਮਣੇ ਸੈਂਟਰਲ ਟਾਊਨ)	Ladowall Road.
ਜਲੰਧਰ- ੧੪੪੦੦੧	Opp. Central Town,
	Jalandhar-144001
ਫੋਨ-ਦਫਤਰ: ੨੨੨੨੫੪੩	Ph.: 2222543 (O)
ਘਰ: ੨੪੫੬੨੮੯	2456289 (R)

ਵਰਿਆਮ ਦੇ ਦਰ

ਇਹ ਅੰਕ	੧੫-੦੦
ਸਲਾਨਾ ਚੰਦਾ	੧੫੦-੦੦
ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ	੬੦੦-੦੦
ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ	੧੫੦੦-੦੦
ਵਿਦੇਸ਼ ਲਈ	੨੫ ਪੈਂਡ ਜਾਂ ੩੫ ਡਾਲਰ ਅਮਰੀਕੀ
ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ	
ਚੈਕ ਡਰਾਫਟ Monthly Wariam ਜਾਂ ਬੈਂਕ ਫਾਲ Wariam ਦੇ	
ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ।	

ਵਰਿਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ

'ਵਰਿਆਮ' ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ ੩-੧-੭੭ ਐਡੀਟਰਜ਼, ਮਿਤੀ ੩-੩-੭੭ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬ ਡਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਤਤਕਰਾ

ਕ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਅਮਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਮੇਂ

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ੨

ਜਜਿੰਦ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਖਿਲਰੇ ਪੱਤਰੇ'

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ੩

ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬੋਲੀ, ਵਿਧੀ ਤੇ ਗਿਆਨ

ਚੇਤਨਾ —ਡਾ. ਸੁਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ੫

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ —ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ... ੬

ਤੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ

—ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ੧੭

ਕਦ ਅਢਿਕ —ਮਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ੨੦

ਡਾਕਟਰ —ਚਰਨ ਸੀਚੋਵਾਲਵੀ ੨੦

ਜਦੋਂ ਡੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ —ਅਜੇਬ ਸਿੰਘ ੨੦

ਗੰਗਾ ਰੂਹੀ ਤਲਵੰਡੀਓਂ —ਤੁਲੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ ੨੧

ਦੋ ਰਚਨਾਵਾਂ — ਮਨਜੀਤ ਸੋਹਨ ੨੨

ਡਾਕਟਰ —ਪ੍ਰੋ. ਤੁਲਵੰਤ ਯੋਜਨਾ ੨੩

ਗੀਤ —ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ੨੩

ਯਾਤਰਾ ਦਖਣ ਦੇਸ ਦੀ —ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਕਿਸਾਨ..... ੨੫

ਮਥਰਨਾਮਾ ੩੧

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ੩੮

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ

ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਭਲਾਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ,
ਏਹੋ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਸਾਡੀ, ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਨ ਸਾਡੀ,
ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣੀ, ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।

ਤੇਰੀ ਮਾਖਿਓਂ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਦੀ
ਜੀਅ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਫਤ ਨਾ ਰਜਦਾ ਹੈ,
ਉਰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਦਿਆਂ ਸਾਜਾਂ ਵਿਚ,
ਸੁਰਤਾਲ ਤੇਰਾ ਹੀ ਵਜਦਾ ਹੈ।

ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਕ੍ਰਿਕ

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

ਕ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਅਮਨ ਦੀ ਸੁਰੰਧ ਸਮੀਰ

ਕ੍ਰਿਕਟ ਇਕ ਖੇਡ ਹੈ ਜੋ ਬੁਝ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵਲੈਤ ਦੇ ਲਾਰਡਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਖਰਚੀਲੀ ਖੇਡ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਨਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣਾਈ। ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟੈਲੀਵੀਯਨ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਆਪਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਮੈਚ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਦਿਨ ਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਵਸੀ ਵੱਖਰੇ। ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਖੇਡ ਚਲਣੀ। ਗੱਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਕੀ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਕਰਾਂ ਕੀ, ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਸਰਿਆ ਉਹੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਗੋਦ ਬੱਲੇ ਲੈ ਕੇ, ਹੋਇ ਹੋਇ ਕਰਦੇ, ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਖਰਲੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖੁੱਲੇ ਗੱਥੇ ਇਸ ਖੇਡ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜੋ ਅਠਵੰਜਾ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੀ ਮੁਲਕ ਸੀ ਅੱਜ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਹਨ। ਇਹ ਖੇਡ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਅਤੇ ਹਾਕੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਜੰਗ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਬਥੇਰਾ ਬਹੁਦ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਲੈਸ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਫ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਫਿਕਰ ਮੰਦੀ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਟਮੀ ਜੰਗ ਨਾ ਲਗ ਜਾਵੇ।

ਦੋਵੇਂ ਗਰੀਬ ਮੁਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਧਨ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਆਪਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਦੀਵਾਰਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਦੇਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਇਕ ਛੱਤਰ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਥੇ ਉਥੇ ਹੀ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ 'ਸਿੱਧਾ' ਕਰ ਕੇ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਏਜੰਡੇ ਤੇ ਹੈ। ਈਰਾਕ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤਾਂ ਪੱਧਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਹੁਣ ਈਰਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਦੇ ਗੱਲ ਪੈਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਚ ਟਾਵਰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਬਾਦ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁਧ ਸਿਧੀ ਯਲਗਾਰ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪਲਿਸੀ ਵਿਚ ਮਜਬੂਰਨ ਫਰਕ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਬਜ਼ੀਰ ਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ਕ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੋ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਪਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਤੋਰਾ ਫੇਰਾ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਦੀਆਂ ਤਾਬਤਾਂ ਤਗੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਥੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਜਿੱਤਨਾ ਦੁਨੀਆ ਜਿੱਤਨ ਵਾਂਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਦੋਸਤੀ ਮੈਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਾਰ ਕੱਪ ਨੂੰ ਜਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਖਿਲਾੜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਟੀਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਹਰਾ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਅਥਾਹ ਸੁਆਗਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ 'ਬੋਰਾਂ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਾਜਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਏ।

ਪਰ ਇਸ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਦਰ ਜਨਾਬ ਪਰਵੇਜ਼ ਮੁਸ਼ੱਰਫ ਜੋ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਗਰਾ ਸਿਖਰ ਸੰਮੇਲਣ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਯਾਤਰਾ

ਵੀ ਛੱਡ ਗਏ ਸੀ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਆ ਵੀ ਮੰਗੀ ਅਮਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮਸਲਾ ਅਮਨ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਹਿਦ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਾਥਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੁਖੀ ਸਾਹਿਬਾਬਾਦ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੀ ਚੱਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਜਾਂ ਰੇਲ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਮਿਲਟ ਹੁੱਤ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਦੇ ਗੁੱਟ ਨਿਰਲੇਪ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਡੂੰਗ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜੇ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਮਨ ਦਾ ਰਾਹ ਸਹੀ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇਗੀ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮੁਹੱਬਤੀ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਅਮਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਹੈ। ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਏਕਾ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਪੀਡਾ ਹੋਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬਹਾਣੇ, ਚਾਹੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹੀ ਸਹੀ ਇਹ ਅਮਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸੁਆਗਤ ਯੋਗ ਹੈ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾ ਸੁਖਾਵੀਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰ ਨਵੀਆਂ ਝੁੰਘਾਟਾਂ ਛੋਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੰਗਾਮੇ, ਰੋਸ ਧਰਨੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਮ ਹਨ। ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਬੈਲ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤਕ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੇਡ, ਕੁਸ਼ਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦਾ ਦਿਲਪਰਚਾਵਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਅਜ਼ਮਾਈ ਸੋਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਵੀ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਸਜਿੰਦ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ'

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

'ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ' ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਜ, ਸੰਤੁਲਤ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸਜਿੰਦ ਭਾਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸੰਖੇਪਤਾ ਵੀ, ਨਿਰ-ਉਚੇਚਤਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਤਾ ਵੀ, ਮਿੱਠੀ ਮਸ਼ਵਰੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਫੇਕ ਬਰਨ ਵਾਲਾ ਝੁੰਘਾ ਦਰਦ ਵੀ।

ਸਹਿਜ ਸਾਧਾਰਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੜੀ ਝੁੰਘੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਲਾ ਦਾ ਪਰਮਾਣ 'ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' 'ਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਸਾਈਕਲ ਦੇ 'ਕਰੰਗ' ਨੂੰ ਝੁੜ-ਕੁਝਾੜ ਸਮਝ ਕੇ ਜੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰਹੀਆਂ

ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਮੋਹ-ਮਾਣ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਇਨਸਾਨੀ ਚਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਝੁੱਝ ਕੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣੂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਪਾਠਕ ਵਜੋਂ ਉਸਦਾ ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ ਜਾਣੂ ਵੀ ਇਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖਮਣ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰਤ ਦਾ ਬਿਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਨਵਰਤ ਦੇ ਮਾਰੋਲ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਡੇਰਦਾ ਹੈ। ਸਕੋਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਖੂਬੀ ਹੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਇਕ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਉੱਚਾ ਖੜੋ ਕੇ ਤੇ ਭੀੜ ਤੋਂ ਅੱਲਗ ਹੋ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਿਰ ਨੂੰ ਹੀ ਥੇਰਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਨਾ ਆਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਦਿਤਿਹਾਸ ਦਾ ਚਿਹਨ ਸਮਝਦਾ

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

੩

ਹੋਇਆ ਉਹ ਜਿਸ ਕੋਲਤਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ ਉਥੇ 'ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਤੇ 'ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ' ਦਾ ਕਠੋਰ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਸਰਲ ਸਹਿਜ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਿਰਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਬੀਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਓਨੀ ਕੋਈ ਇਕ ਕਿਰਾਬ ਨਹੀਂ ਦਸਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ। ਸੈਨ ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਘਨੁਘਾਓ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਰੋਲ ਸੀ ਪਰ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਹ ਦਿਨ ਕਿਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਯੁੱਗ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਹ ਸਾਈਕਲ ਪਰਫੰਡੀਆਂ, ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹਨੇ ਇਕ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਰਾਹ ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਥੇ ਮਾਰਦੇ ਮੁਰਦਿਆਂ, ਚਿਕੜਾਂ ਅਤੇ ਦਲਦਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ।”

ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਣਲਿਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵੀ। ਮਾਨਸਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ। ਸਾਦਗੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਭੁੱਖਾਈ ਵੀ। ਇਹੋ ਯਾ ਉਤਮ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਹਿਰਦ ਭਾਵੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਮਾਸੂਮ ਨਿਰਫਲ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਆਤਮਕ ਲਗਾਓ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਚੇਰਿਗਰਦੇ ਨੂੰ ਘੇਬਦਾ ਪੜਤਾਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਗਠਿਤ ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਰੇਕ ਰੰਗ, ਧਾਤ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਫੰਗੜੇ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਿਰਕਦੀ ਜਵਾਨੀ ਬਣ ਕੇ ਨੱਚ ਉਠਦੇ ਸਨ; ਜਿਥੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਅਕਾਲੀ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਮ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਲੀਮਾ ਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਾਏ ਆਪਣੇ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਸਾਰਾ 'ਏ' ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਸੀ। 'ਏ' ਪਿੰਡ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ ਬਦਲੇ, 'ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਘੁੱਗ ਵਸਦਾ ਸਾਝਾ ਪਿੰਡ ਖੱਖੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡਣ ਲੱਗਾ। 'ਏ' ਇਕ ਇਕਾਈ ਦੀ ਬਕਲ ਵਿਚ ਡਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ-ਰੂਪ ਵੱਸਦੇ 'ਏ-ਵਾਸੀਆਂ' ਦਾ ਨਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਬਦਾਂ ਵਿਚ “ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਏ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਹੁਣ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ”।

ਤੇ ਵੇਰ ਸਚਮੁੱਚ ਮੁਲਕ ਵੀ 'ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਤੇ ਬਲੂਆਂ ਆ

ਗਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਤੇ ਚਹਿਰੀਲੇ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਮਾਸੂਮ ਜਗਦੀਸ਼ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਛੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕਾਡਲੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝੂਟ ਤੇ ਹਲੂਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਰਦਨਾਕ ਬਿਰਤਾਂਤ। ਪਰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਸ ਦੁੱਖ 'ਤੇ ਤਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਵੀ ਮੁੜ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗੱਡ ਸਥਣ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ। ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵਿਲਕਦੇ ਬੁਲਦੀਪ ਲਈ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਟੁੱਕੜਾ ਮੰਗਣ ਲਈ ਸੁ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਗਵਾਉਣਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਵੱਲੋਂ ਨਾਂਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਘਮਾਨਤ ਹੋਣਾ, ਉਸ ਸੰਕਟ ਫਾਲੀਨ ਦੇਰ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਡਰਕ ਜਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿ 'ਬੱਚਾ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦਿਓ' ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਗਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਉਡਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜੋ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਅਤਿ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦੀ ਨੀਕ ਵੇਖ ਸਥਣ ਵਾਲੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਬੀਲਤਾ ਨਹੀਂ। ਕਾਡਲੇ 'ਚ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਾਰੇ ਭੁੱਬਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਆਪਣੇ ਪਰਨਾਲੇ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਣ' ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਲੇਖਕ ਦੀ ਉਸ ਬਗੈਬ ਝੁੱਧ ਵੱਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂ-ਭੁਚਾਲ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰਹਿ ਸਕਣ ਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਹੱਸ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ।

ਅਗਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਫੇਰ ਮਹਿਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਠੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਟਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸਰ ਰਹੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਵੀ; ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਬਣਦੇ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਆਪਾ ਵੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ, ਜੁਗ-ਯੁਗਦੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ, ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੀ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਿਚ।

ਸਦਾ ਲਈ ਚੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਧਾਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮਾਣ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੱਧਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ, ਵਿਧੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਚੇਤਨਾ

—ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂਰ

ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ੧੯੯੦ ਤੋਂ ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅੰਤਮ ਸਵਾਸਾਂ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੇ ਵਿਵਿਧਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਕਿਹਾਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਦਵਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਗਿਆਨ, ਮਿਥਿਹਾਸ, ਸਾਹਿਤ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਉਘੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਧਰਮ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਸਦਾਚਾਰ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਝਲਕਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਇੱਥੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

੧੯੯੦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਥ ਰਤਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ, ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ ਵੀ ਚੇਤਨਾ ਹੈ। ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ। 'ਲਖ ਖੁਸੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ', 'ਆਓ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ', 'ਸੰਤ ਹਮਾਰਾ ਰਾਖਿਆ ਪੜਦਾ', 'ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭ ਯਦੇ', 'ਜਿਥੇ ਬੈਸਨਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੇ ਬਾਨ ਸੁਹੇਦਾ', 'ਦੁਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੈ ਤੈ ਰਹਮ', 'ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਖੇ', 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸਿਰਲੇਖ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨਾਲ ਓਰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੈ। ਇਉਂ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦਿਆਂ

ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਤਕ-ਬੈਲੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਧੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਫੈਲਾਅ ਵੀ ਅਗਲੇਰੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ—

'ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਭਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਫਰਮਾਇਆ, "ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਮੰਡੀ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ, ਰੁਸੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੇ, ਉੱਥੇ ਅੱਠ ਦਸ ਦਿਨ ਇਕੱਠੇ ਰਹਾਗੇ।" ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮਿਸਤਰੀ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਲਵੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਰੁ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀਏ।" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ, "ਲੰਗਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿਓ ਤੇ ਥਾਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ।"

—ਪੰਥ ਰਤਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੭੯

ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਜਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜਿਸ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਥ੍ਰਿਤਾਰ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵੀ ਤੇ ਥ੍ਰਿਤਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇੱਕ ਨਾਟਕੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤਿ ਸਰਲ ਅਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀ ਟੁੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋ ਰਹੀ, ਬੈਲੀ ਦੇ ਵਿਵਿਧ ਪੱਖ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਨਮੋ ਨਾਥ ਪੂਰੇ' (੨੦੦੧) ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਬੈਲੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਬਿਆਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਵਿਸਥਾਰ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬੈਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਲਗਾਤਾਰ ਅਗਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਬਹੀਦਾਂ, ਆਦਰਸ਼ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਗੁਰੂ

ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਚਰਚਿਤ ਨਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। 'ਧਰਮ ਹੋਰ ਸਾਥਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ' ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ, ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਰਾਹੂ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਹਬਾਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ, ਖਿਤਾਤ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਲੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੋਜ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦਿਆਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਸਰਲਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹੀ ਬੋਲੀ 'ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਇਆਪਤਿ ਦਾਤੇ' ਤੇ 'ਦਰਸ ਪਿਆਸੀ' ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। 'ਦਰਸਨ ਦੇਹੁ ਦਇਆਪਤਿ ਦਾਤੇ' ਦੀ ਵਿਧੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦੀਅਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਉਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਤੂ ਸੁਣਿ ਕਿਰਤ ਕਰੇਮਾ ਪੁਰਬ ਕਮਾਇਆ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਥੀਥੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਭਰਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਬੁੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। 'ਚੇਰ ਬੀਰ ਭਲਾ ਭਵਰ ਸੁਹਾਵਣੇ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਚੇਤਨਾਂ ਨਾਲ ਛੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਨਾ ੧੯ ਤੇ ਜਦੋਂ 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾਂ' ਦੀ ਗੱਲ ਛੋਹੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਬਾਰਹਮਾਹਾਂ' ਦੇ ਰੂਪਾਕਾਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾਂ' ਬਾਰੇ

ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾਂ' ਰੂਪਾਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾਂ' ਦੇ ਅੱਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦੀਅਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਬਾਰਹ ਮਾਹਾਂ' ਦੇ ਰੂਪਾਕਾਰ ਵਿਧੀ, ਬੋਲੀ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਜਦੋਂ 'ਦਰਸ ਪਿਆਸੀ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿ. ਕੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਨਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਫੁੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤ ਅਤੇ ਸਰਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੀਤਾ, ਸ਼ਬਰੀ, ਰਾਧਾ, ਰੁਕਮਣੀ, ਦੁੱਪਦੀ, ਲਕਸ਼ਮੀਕਾਂਤਾ ਦੇਵੀਦਾਸੀ, ਮੀਰਾ ਭਾਈ, ਕਰਮੇਤੀ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ, ਬੇਬੇ ਭਾਨੀ, ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਵਚੇਤਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਦਿਆਂ ਬਿਆਨਦਿਆਂ ਵੀ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੱਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ਿਆਂ ਹੋ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼, ਲਗਨ, ਭਗਤੀ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ—

"ਪੁਜਯ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕਦੇ ਹਨ। ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰਾ ਭੁ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ। ਸਵਰਗਮਈ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ ਬਾਂਤੀ ਸਮਾਪਤ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

—ਦਰਸ ਪਿਆਸੀ, ਪੰਨਾ-੩੮

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭਾਣੀ ਦਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਬਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਲਗਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੁੱਧਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਪਿੰਡਲ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਹੈ। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬਠਿਨ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ

ਵਿਆਖਿਆ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਏ ਹਨ। ਫੇਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤੇ ਕਏ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਬਬਦਾਰਬ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਬਦਾਰਬ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਧੂ ਵਿਸਥਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਥਿਤਾਂਤ ਜਾਂ ਕਥਾ 'ਚ ਤੁਰਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਘੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੁਸਤਕ 'ਆਦਿ ਬਕਤੀ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਮਹਾਰਮ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਚੋਬੀਸ ਅਵਤਾਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਪਾਰਸਨਾਥ ਅਵਤਾਰ, ਪਖਿਆਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਸ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਆਦਿ ਬਕਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਡਗਉਤੀ ਦਾ ਰੂਪਾਂਕਣ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਮਿਥ ਅਤੇ ਰੂਪਾਂਕਣ (transformation) ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝੀਏ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਟਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਲਮਝਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ, ਥਿਤਾਂਤ, ਉਸ ਅਨਾਦਿ ਬਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ।

“ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਬਕਤੀ ਰਗਵਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅਟਕਿਟਰ ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗੁਣਗਾਣ ਬੜੀ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਬੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਚੇਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਅਨੰਤ, ਅਸੀਮ, ਅਪਾਰ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਬਕਤੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸ਼ਬਦ ਕਰਨ ਤੋਂ

ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ”।

—ਆਦਿ ਬਕਤੀ, ਪੰਨਾ-8੯

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ 'ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਬਾਣੀ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਵੀ ਤੇ ਉਸ ਅਨਾਦਿ ਬਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪਾਂਕਣ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸੇ ਸਹਿਜ-ਬੈਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਹਿਜ-ਬੈਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਉਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬਖਸ਼ੀਅਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ੧੯੯੧ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ' ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਲੜੀ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ' ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਨਿਆਰਾ ਮਹੱਰਵ ਹੈ, ਇਸ ਮਹੱਰਵ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ। ਹਰ ਕੌਮ ਦੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਕੌਮ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਚੇਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਹੋਲਪਾਲ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ “ਸਿੰਘ ਸਭਾਈ, ਸਹਿਜਧਾਰੀ, ਨਿਰਮਲੇ, ਉਦਾਸੀ, ਅੱਡਨਸਾਹੀ, ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਹੁੰਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਹੋਲਾ ਸਾਥੀਵਾਲਰਾਂ ਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਰੂਪ ਸੀ।

—ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਲ-ਮਹੱਲੇ,
ਪੰਨਾ-੧੦

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਉਂ ਉਲੀਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੇਖਕਾ ਆਪ ਦਰਸ਼ਕ ਹੋਵੇ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਚੇਤਨਾ ਉਡਰਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼, ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਦਰਸ਼, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤਾਂ ਉਘੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜੋ

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

ਲੜੀ 'ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ' ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬੀਜ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਏ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਾਰ ਖਰਚਾ ਨਾਲ ਸਾਂਭਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸੰਕਲਪਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਜਿਹਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋਤ ਜਗੇ, ਜਿਹਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੇ—ਨਾ ਸਿੱਧੀ ਪੱਕ ਨਾਲ, ਨਾਲ ਕਾਲੀ ਨਾਲ, ਨਾ ਚਿੱਟੀ ਨਾਲ, ਨਾ ਦਾੜੀ ਨਾਲ, ਨਾ ਬਿਨਾ ਦਾੜੀ ਨਾਲ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਜਗਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਖਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਖਾਲਸਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹੀ ਚਿਰਵਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਅਖਾਲਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

—ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ, ਭਾਗ-੪, ਪੰਨਾ-੧੬

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਜੇ ਸਥਿਤੀ ਔਸਤ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਸੁਧਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਨਾਮ, ਸੇਵਾ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਰਹਿਤ, ਰਾਗ, ਬਥਦ, ਪੁਨ-ਪਾਪ, ਮੁਕਤੀ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਅਯੋਗੇ ਪਰਵਾਹਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਵਿ-ਬਾਸਤਰੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਹਾਸਮ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਾਵਿ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ—

“ਜੇ ਲਿਖੇ ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਇਸ਼ਕ 'ਚ ਲਿਖੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ 'ਚ ਲਿਖੇ, ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖੇ, ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਲਿਖੇ, ਵਕਤ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਵਕਤ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

—ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ, ਭਾਗ-੪

ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਔਖਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਵਚਨ (ਡਿਸਕੋਰਸ) ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਉਸੇ ਬੈਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨਾ, ਕਿਤੇ ਵੀ ਲਗ ਮਾਰਰਾ ਦਾ ਫਰਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ, ਇਉਂ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਵੇਂ ਬੈਠਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਵੇਂ ਬੈਠੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੀ ਬੈਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

“ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਚਰਾ ਤੁ ਧਿਆਨ ਦਿਓ, ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਆਓ। ਕਥਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਮਾਨ ਹੈ, ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਮੱਛਰ ਵੀ ਉੱਡਦਾ ਹੈ, ਮੱਖੀਆਂ ਉੱਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਣ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਲੇ ਉੱਡਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਐਸੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਜਿਹੜੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ।”

—ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ, ਭਾਗ-੨, ਪੰਨਾ-੭੯

ਪ੍ਰਵਚਨ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਨ ਹੈ, ਤਸਬੀਹਾਂ ਹਨ, ਸਰਲਤਾ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਤਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦਿਆਂ ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਲੇਖਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣੀ ਚਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ‘ਪ੍ਰਵਚਨ’ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ‘ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ’ ਦੇ ਚਾਰ ਭਾਗ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਗੁਣ ਪੰਜਵਾਂ ਭਾਗ ਇਸ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਇਉਂ ਪ੍ਰਿ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਵਾਰਤਕ ਬੈਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਰੱਖਣ ਗੀਆਂ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

—ਸਾਬਕਾ ਸਿੰਘ ਜਨੇਰੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਥ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਪਿੱਛੋਂ, ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਕੁਝੱਤਣ ਸਕੇ ਪਰਦੇਫ਼ਾਰਸੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤਰਨ-ਤਾਰਨ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟਮਾਫ਼ ਇਸ ਦੀ ਉੱਘੀ ਉਦਾਹਰਣ ਆਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖ ਲੇਖਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ, ਗੁੰਮ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਪੁਨਰਸੁਰਜੀਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਨ ਜਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਖ ਪਰੇਖੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਿਗੂਣਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਜੋਭਾ ਭਰਥਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਖੰਨੀ ਕਰਦਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ੧੮੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਾ ਬਲੈਕ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਇਕੋਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭਰਥਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਧੱਤਾ ਸੀ।

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗਲਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੀ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, 'ਬੁਕਿਆ' ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਨਾਲ ਪੁਟਿਆ ਗਿਆ ਕਦਮ ਬਾਫੀ ਨਿਗਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਲਗਪਗ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਪਰਦਰਸ਼ਕ ਸਮਝ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ' ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਸਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਏਵੀ ਬਕਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਜਾਂ ਦਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ।

ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਲਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। "ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਰਵਾਨੀਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਤਨਾ ਹਮਾਗੀਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਭੇਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਨਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਲੇਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।"

ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਕੌਮੀ ਵਿਸ਼ਟੀਕੋਟ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਰਨਣ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਭਰਤਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕੁਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਢੰਗ, ਤੇ ਬਚਦਾਬਲੀ ਆਮ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਖੁਬਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ ਜੇ ਲੇਖਕ ਆਪ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਹਿਣ ਲੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਨਾਲਾ ਵਿਰੋਧਏਦ ਸੀ ਦੇ ਬਚਦਾ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਿਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ 'ਬੁਕਿਆ' ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਨਾਲ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਰੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕਾਲ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਆਮ ਬਰ ਕੇ ਅਣਗੋਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਾਇਦ ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ

ਰਾਜਸੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਹਲੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੌਮੀ ਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣਤਾ ਰਹਿਤ ਸੀ। ਆਪ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਭਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਦੁਬਾਰੀ ਸੁੰਦਰ ਬਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਬੇਵਲ ਸਹੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

“ਕੁਝ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ,” ਉਹਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਅਸੀਂ ਕੁਝਿਆਂ ਨੂੰ ਫੁਲੜ ਅਤੇ ਮੁਰਖ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਜ ਤੋਂ ਲਾਭੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਵਾਰਥ ਜਾਂ ਲੋਭ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਣਗਹਿਲੀ ਵਿਖਾ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ‘ਮੁਰਖਤਾ’ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਬੁੱਟ-ਬੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਰੋਪ ਦੇ ਦਹਾਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਸੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਗੁਜਾਉ ਜੈਥਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਪਾਰਲ ਇਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਉੱਪਰ ਦੁਖ ਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਜਾਂ ਫਿਕਰ ਦੀ ਰੇਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦੀ।”

ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਬਥਿਤ ‘ਅਸਫਲਤਾ’ ਬਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬਬਦਾਵਲੀ ਤੇ ਕਿਆਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ‘ਦਾਅ ਪੇਚ’ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ। “ਪਰ ਸਿਆਸੀ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅ ਪੇਚ ਵਰਤਿਆ। ਪਾਸਾ ਉਲਟ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਲ ਰਿਹਾ। ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਸੀ।”

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕੌਸਿਆ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਐਠਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਚੋਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। “ਕੀ ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਬਾਇਦ ਅਸਫਲਤਾ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਿਲੀਅਮ ਵਾਲਿਸ ਵੀ ਤਾਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਅਸਫਲ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਫੁਲਾ ਕੇ ਘੁਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ?”

ਉਹ ‘ਅਭਿਰਘਟ’ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੌਸਦਾ ਹੈ। “ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮਰ ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੁਲਾ ਦੇਣਾ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਅਹਿਸਾਨ ਵਰਾਮਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਰਵ ਕੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜੀ ਜਹੀ ਥਾਂ ਦੇਣੋਂ ਵੀ ਬਿਜਕੀਏ?” ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਰੋ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵੱਲ ਵੀ ਇਕ ਭਾਤ ਪੁਆਉਣ ਦਾ ਨਾਲਚ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਅਫ਼ਤੇ ਨੁਕਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ ਹਨ। “ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਹਲਚਲ ਕੁਝਾ ਤਹਿਰੀਕ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹ ਤਹਿਰੀਕ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਜਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਰਾ ਗੋਰ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਲਹਿਰ ਸੀ।... ਖੈਰ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪੋ ਵਿਚੀ ਦੀ ਫਿਰਕੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਭੰਗਦਿਲੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਏ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ‘ਗੁਰੂ’ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ‘ਗੁਰੂ’ ਨਹੀਂ ਬਹਿ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੋਈ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ, ਵਗੈਰਾ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਬੰਕਾਲ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਬਰਸੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖੇ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟਣ ਵਿਚ ਬੜੇ ਝਾਕ ਹਾਂ। ਅੱਜ ੧੯੨੮ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ੧੮੬੦ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਗੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕਸੇਟੀ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਥੀ ਏਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ ਘੱਟ ਗਈ ?... ਸਿੱਖ ਸੱਜਣ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਾ ਤੱਥਣ। ਏਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।... ”

੪. ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਪਿਰਤ :

ਬਹੀਦਾਂ ਦੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪਿਰਤ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਬਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਬਹੀਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਮਲੇਰ ਕੋਲੇ ਦੇ ਰਕੜ ਵਿਚ ੧੭-੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੫ ਦੇ ਦਿਨ ਬਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਏਕੋਟ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਆਦਿ ਬਹੀਦੀ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਜਿਥੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਆ ਕੇ ਸੁੱਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ। ਬਹੀਦ ਬਿਨਾਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ:

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ,

ਮੇਲਾ ਲਗਵਾ ਸਿੰਘਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ।

ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਮੁਠਫਾ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਿਊਤੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਾਇਦ ਇਹ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਕੋ ਉਦਾਹਰਣ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ ਬਹੀਦੀ ਨਮਿਤ ੧੭-੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੯੨੭ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੀ ਬਹੀਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ, ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੌਮੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਦਾਹਰਣ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਕੱਠ

ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਸਾਡੇ ਇਥੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ੮੦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਬਹੀਦਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰ ਅਥਵਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਭਾਵ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਦੇਵਰਾ ਨੂੰ ਪਰਸੋਨ ਕਰਨ ਹਿਤ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਕਾਵਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ-ਲੇਖਕ) ਦੀ ਵਾਸੀ ਦਾ ਅਤੀ ਪਰਸੋਨਤਾ ਨਾਲ ਬਿਥਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਏਸ ਲਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਸਰਬੰਸ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੈਜਾਣ ਭਾਵ ਦੂਜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸਬਕ ਹੈ।... ਮੇਰਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਬੇਦਾਰੀ ਭਾਵ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਬਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਦੇਸ਼ ਗਮਨ ਦਾ ਹੈ।...”

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਪਿਰਤ ਨੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਅਨੇਕ ਵਾਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਭੈਟੀ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਇਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮੰਡੀ ਸੁਫੇਡ, ਰਾਵਲ ਪਿੰਡੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਚੰਟੀਆਂ, ਲਾਹੌਰ, ਸਾਂਗਲਾ, ਬੇਖੂਪੁਰਾ, ਸਰਗੋਧਾ, ਰੋਡੇ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਹਰੀਪੁਰ ਖੋਟੇ, ਪ੍ਰੇਮਾ, ਚੱਕ ਨੰਬਰ ੩੦ ਭੰਡ ਥਾਂਚ, ਖੁਜਤਾ, ਚੰਟੀਆਂ, ਸਿੰਘਪੁਰਾ, ਡਿਪੀ, ਪਟੀ, ਬਾਗਦਾਨਪੁਰਾ, ਬਾਹਦਰਾ, ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਢਿਲਵਾਂ, ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ, ਦਿੱਲੀ, ਰਾਇਕੋਟ, ਰਾਮਪੁਰਾ, ਹਜਰੋਂ, ਕੰਮਲਪੁਰ, ਲਾਲਪੁਰਾ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੁਕਤਸਰ, ਮੋਗਾ, ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ, ਚੁਗਾਵਾਂ, ਚਵਿੰਡਾ, ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ, ਸਰਲੀ, ਚੰਨਦ ਸਿੰਘ ਬਾਲਾ, ਮਾਦੇਕੇ ਅਤੇ ਪਲਾਸੇਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਬਹੀਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸਮਝਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਬਾਇਦ ਫ਼ਿਰੰਗਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ

ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸੁਝਾਉ ਸੇਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ' ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਕਰਾਹੀ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਉਂ ਇਹ ਮਾਣ ਸਵਰਗੀ ਬਾਬਾ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।^{੧੧} ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਕ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਏ ਫੁਲੇਖੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਚੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ।

੫. ਪੜ੍ਹਕਾਰੀ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਕਰਪਨ:

ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਆਦਿ ਇਕ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ੧੯੦੦ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ੧੯੨੦ ਈਸਵੀ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।^{੧੨} ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸੰਪਰਦਾਈ ਪੜ੍ਹਕਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਚੁੜਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰ ਜਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। "ਇਹ ਗੱਲ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਜਿੰਦਾ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਸਾਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਊ ਸੰਸਾਰ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੈਸ ਕਿੰਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ। ਅਣਖੀ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੈਸ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਖਾਲਟਾਂ ਖਾਲਟੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਸਾਡੀ ਆਣ, ਅਣਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੋਕਤ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਭੁਖਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਚਕ੍ਰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ....।"^{੧੩}

ਸਪਰਾਹਿਕ ਸਤਿਜੁਗ ਨੂੰ ਖੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਿਹਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਤਹ ਛਾਇਆ ਹੋਣ ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਜੁਗ ਲਈ ਇਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵੀ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਾਹੌਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬਾਇਦ ਇਸਦਾ ਦਵਰ ਲਾਹੌਰ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਵਾਜਬ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਕਾਲੀ ਪੱਤਰ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਇਹ ਬਹਿਰ ਬਹੁਤਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰਚੇ ਨੇ ੨੬ ਮਈ ੧੯੨੦ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਆ ਲਿਆਈ। ਫਿਰ ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਚਿੱਲੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਦ ੧੯੨੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਫੈਟੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਂਦਾ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੀਮਿਤ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਉੱਕੇ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬੰਮਿਸਾਲ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਔਖਿਆਈਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਰੁਪੇ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੀ ਸੱਸੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਰਿਵੇਂ ਹੀ ਸੁਰੰਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਗੁਲਾਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਰਨੇ ਦਾ ਵੀ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਬਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਮ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ 'ਬਾਬਲ ਦੇ ਜੰਮੇ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਮੁਹਿਮਾਂ' ਵਾਲੀ ਬਹਾਵਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਤੇ ਸਭ ਮੁਹਿਮਾਂ ਵਤਹਿ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ।

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਆਡਥਕ ਹਾਲਤ ਮੰਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਸਪਰਾਹਿਕ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਖੁਰੂ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਿਤ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਵਿਚ ਅੜਿਕੇ ਡਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਰਕ੍ਰਮਾ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕ ਸਕਦਾ ਸੀ।^{੧੪} ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਨੁਸਾਰ "ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਬਾਬਤ ਫੀ ਸਿਰ ਫੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਣੀ ਪਈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਜੇਂਟਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਭੀਏ, ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਤ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਵੀ ਅਪੜਦੇ।"^{੧੫}

ਪਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਇਥੇ ਵੀ ਲੁੜੀਂਦਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਲੇ ਵਾਲੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਨ ਗੱਲ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪੁਆਉਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ।^{੧੬}

‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਲਈ ਭੁਭ ਹਦ ਤਕ ਆਪਣੇ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਤਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਢੰਦੇ ਦੇਨੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਗੱਲ ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ‘ਮਿਤ੍ਰ-ਮੰਡਲੀ’ ਦੀ ਖਿਚਾਈ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਇਸ ਦੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਬੰਦ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਨਾਲੇ ਇਸੇ ਬਹਾਨੇ ਇਹ ਬਾਇਦ ਸਾਂਝਿਆਂ ਵੀ ਜਾਵੇ:

ਜਿਸ ਕਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਬਾਰ ਆਵੇ,
ਬੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਤੇ ਚਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ।
ਗਾਂਢੂ ਓਸਨੂੰ ਇਹ ਚੈਲੇਜ ਮੇਰਾ,
ਫੈਤੇ ਚੰਜ ਇਹ ਕੀ ਮਕਾਰ ਕੀਤਾ ?
ਕਿਥੋਂ ਨਾਹ ਬੀਡੀ ਨਾਲ ਜੀਤ ਚਿਸੇ,
ਜਿਹੜੀ ਜੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ?
ਖਰਚ ਹਰਜ ਭਲਮਾਨਸੀ ਨਾਲ ਕਦੇ,
ਕਦੇ ਬਾਦ ਨਾ ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕੀਤਾ।
ਜੇ ਇਹ ਸੁਣ ਸੁਨੇਹਾ ਨਾ ਦੇ ਆਪੇ,
ਆਖਰ ਪਵੇ ਲੈਣਾ ਮੈਨੂੰ ਭੜਕ ਕੇ ਤੇ।
ਖਰਚ ਵੀ ਪੀ ਦਾ ਓਸ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈਣਾ,
ਗਲ ਪੱਗ ਪਾ ਕੇ ਕੰਨੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਤੇ।
ਸੱਚ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਸਮਝਨਾ ਕੱਚ।
ਸ਼ੁਮ ਐਸੇ ਉੱਤੇ ਵਰਤਿਆ, ਐਨ ਇਹ ਦੇਹਰਾ ਸੱਚ।
ਸ਼ੁਮ ਗੁਬਲੀ ਸ਼ੁਆਨ ਭੜਕ ਜਿਹ ਦੂਏ ਦੇਕ ਸਮਾਨ।
ਭਾਰਤ ਹੀ ਸੁਖ ਹੋਤ ਹੈ, ਕਾਡਰ ਨਿਕਸੇ ਪਰਾਨ।

ਸਤਿਜੁਗ ੨੫ ਵਸਾਖ ੧੯੮੭

ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਤੀਸਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦੀ ਸਿਰ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਨਟਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਸਾਂ। ਇਕਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵਿਦਰੋਹ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਾ

ਸਰੰਗਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਰਾਜ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਬਦਲਦੀ ਰਹੀ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਲਾਕਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਾਹਨ ਬਾਵੀਅਰ ਗਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਦਲ ਕੋਥ ਅਨੁਸਾਰ, ਡਾਪੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਅਖਰ ਜੋੜਨੇ, ਡਾਪਣਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ, ਰਾਜੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਰੁੱਧ ਘਿਰਣਾ ਉਪਜਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਘਮਾਨ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਚਰਚ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਰਾਜ ਵਿਦਰੋਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।^{੧੭}

ਸਪਰਾਹਿਬ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤਾਂ ਸਨ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਾਗੀ। ਫਿਰ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦਾ ਜਨਮ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਭਾਂਡਾ ਭੰਡਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖੇਰਖਵਾਹ ਕਿਸ ਰੂਪਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਜਾਂ ਚਰਾ ਗਰਮ ਰਚਨਾ ਛਪ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖੂਨ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਅੰਕ ਤਾਂ ਚਬਰ ਹੋ ਗਏ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਚਮਾਨਤ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਦਾ ੧੯੮੦ ਖਿ. ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਵੀ ਚਬਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਰਾਮ ਹਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਚਮਾਨਤ ਵੀ।^{੧੮} ‘ਚੜ੍ਹਕਰਤੀ’ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ‘ਅਪੂਰਵ ਬਲੀਦਾਨ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਸਬੰਧਿਤ ਪਰਚਾ ਤਾਂ ਚਬਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਜੁਗ ਰਾਮ ਹਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਚਮਾਨਤ ਵੀ ਮੰਗੀ ਗਈ।^{੧੯} ਚਬਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਥਲੀ ਸੰਪਾਦਕ ਵੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਸਥਾਨ ਵੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਗੋਗਾ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚੋਂ ਛਪਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਨਾਅ ਬਦਲ ਕੇ ‘ਬੁਕਾਂ’ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਵਲ ਬਿਲਡਿੰਗ ਇਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਟਿਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਭੁਫ ਚਿਰ ਬਾਇਦ ਇਹ ‘ਮਸਤਾਨਾ’ ਵੀ ਬਣਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਪਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਵਿਦਰੋਹੀ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਜਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਲਿਆ ਹੈ।^{੨੦}

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

ਸਤਿਜੁਗ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਕੀ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੌਂ ਸਕਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਬੱਕਰ ਇਸਦੇ ਦਫਤਰ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਤਾਂ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰੈੱਸ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਚੋਕੀ ਤਬੇਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ੧੯੯੨ ਬਿ. ਦਾ ਅੰਕ ਵੀ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਦੀ ਖਬਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਬਰ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦਾ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਗਾ ਪਰ ਇਸ ਜ਼ਬਤੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਾ ਕੀ, ਥਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਏਥੀ ਬਣਨਾ ਹੈ। . ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕ ਜ਼ਬਤ ਹੋਣ ਦੇ ਉਪ੍ਰੇਤ ਜਾਂ ੨੨ ਫਰਵਰੀ ਤੱਥ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਮੇਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਕਦ ਚਿਹਰਾ ਜ਼ਾਹੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਇਸ ਲਈ ਦਾਖਲ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੇਕ ਚਲਨ ਰਹਾਂ ਏ, ਅਤੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਮਹਾਂਨਿਦਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਘੁਬ ਸੌ ਜਾਈਏ।”

ਸਤਿਜੁਗ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ‘ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ’ ਵੀ, ਦਾਇਆਂ ਨਾਲ ਦੌਰਾ ਪੀਸੇ ਜਾਣ ਵਾਂਗ, ਇਸੇ ਭੁੱਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਜ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਕਵੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬਗਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤੇ ਬੰਨੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਕਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ੧੧ ਵੱਗਣ ੧੯੯੨ ਨੂੰ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਉਥੋਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹਥ ਆਈਆਂ, ਸਭ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਵਾਰੀ ਆਈ ਕਵੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਵੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਪੰਜ ਚਾਰ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਚਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਨੇ ਇਸ ਬਬਦਾਬਲੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਟੇਰੀ

ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

“ਅਜੇ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਬਸੰਤ ਅੰਕ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ,” ਸਤਿਜੁਗ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, “ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ‘ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ’ ਨਾਮੀ ਅਤਿ ਸਾਧਾਰਣ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਵੀ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਧਾਰਣ ਜਹੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਰਲ ਜਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਤਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਖਿਆਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਟ੍ਰੈਕਟ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਡੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਸਖਤ ਪੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਦਮ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਐਨੇ ਕਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਧੇਰੇ ਨਵਰਤ ਕਿਵੇਂ ਵੈਲ ਸਫਦੀ ਹੈ।...”

ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਭਰਨ ਦਾ ਡਾ ਸਤਿਜੁਗ ਜਿਵੇਂ, ਠਠਿਆਰਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਾਂਗ, ਆਦੀ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੰਮਤ ੨੦੦੦ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲਈ ਗਈ। ਸਤਿਜੁਗ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਭਰੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਅੱਜ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਸੌ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਸਪਤਾਹਿਕ ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਤੇ ਯਾਦਾਂ ਆਦਿ ਵੀ ਛਪੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਸਤਿਜੁਗ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਰਹੀ। ਜੇ ਸਤਿਜੁਗ ਨਾ ਛਪਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਅਜਿਹੀ ਅਮੋਲਕ

ਸਮਗਰੀ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਉਡ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਲਈ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਹੁੰਦਾ। "ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਬਸੰਤ ਅੰਕਾਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਸੌਂਪੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਖੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।" ੧੨੨

ਸਤਿਜੁਗ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ। ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਗੌਲੇ ਜਾਂ ਅਣਵਰਤੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੱਥਲੇ ਮਾਰੇ ਜਿਵੇਂ ਹਰੀਸ਼ਚੰਦ੍ਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ। 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਗੈਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਡਾਈ ਬਾਨੂ ਸਿੰਘ ਨਾਡਾ, ਸਰਦਾਰ ਬਰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ, ਗਿਆਨੀ ਬੇਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਪਰਦੁਮਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਗਿ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਮਾ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਵਿਲਾਸਵਰ, ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਵਿਰੋਚਦੀਨ ਸ਼ਰਫ, ਨਾਲਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਚੰਦ, ਨਾਲਾ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਰਿਕ, ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਦਿ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਥਣੀ ਬਾਮਿਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਬੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਅਨੁਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਪਾਈ ਇਹ ਪਿਰਤ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਦਮੀਆਂ ਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚੇ ਕੱਚੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਪਤਾਹਿਕ ਤੇ ਵਿਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੋਏ ਨਵਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਰਗੇ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾ ਕੇ ਪਿਛੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਛੱਡ ਗਏ। ਕਈ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਟ ਡੈਗਰ ਜੀਵਨ ਭੋਗ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਮਾਰ ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਜੇ ਤੁਰਨ ਡਾਵੇਂ ਦੋ ਪੈਰ ਘੱਟ ਪਰ ਤੁਰੀ ਮੜਕ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤਿਜੁਗ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਾਈ ਪੱਤਰਕਾਰੀ-ਜਾਕ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਫੋਟ ਨੋਟ—

1. ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ੀ, ਜੀਵਨ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਪੰਨਾ-437(ਅ) ਭਾਬਾ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ, ਸਾਕਾ
2. ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਫ਼ਿਮਟੀ ਕੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ।
3. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ, ਦਿੱਲੀ 1958, ਪੰਨਾ-14
4. ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ, ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ, ਮਾਸਕ ਕਿਰਤੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1928
5. ਉਹੀ।
6. ਡਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾਦਕ ਮਾਸਕ ਕਿਰਤੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1928
7. ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਦੋ ਕੱਲਾਂ ਪੰਨਾ- 8
8. ਭਾਬਾ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਬਹੀਦ ਬਿਨਾਸ, ਪੰਨਾ-48
9. ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕੂਕੇ, ਦਿੱਲੀ,
10. ਸਤਿਜੁਗ ਸ੍ਰੀ ਫੋਟੀ ਸਾਹਿਬ,
11. ਉਹੀ, 32 ਜੇਠ 1997
12. ਭੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਕਾਰੀ ਦਿੱਲੀ 1962, ਪੰਨਾ-32
13. ਸਤਿਜੁਗ, 2 ਫਰਵਰੀ 1992
14. ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਜਸ ਜੀਵਨ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ-41
15. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ - 213
16. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 161
17. ਡਾ. ਗੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਸੋਭਿਕਸ ਲਿਟਰੇਚਰ ਇਨ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1988
18. ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਜਸ ਜੀਵਨ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਪੰਨਾ-41
19. ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂਸਰ, ਭੂਮਿਕਾ, ਅਭਵੇਗੀ, ਪੰਨਾ-8
20. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋੜ, ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਦਿੱਲੀ, 1972, ਪੰਨਾ -513
21. ਸਤਿਜੁਗ 2 ਫਰਵਰੀ 1992
22. ਸਤਿਜੁਗ, 23 ਫਰਵਰੀ 1992
23. ਉਹੀ, 17 ਮਾਰਚ 2000
24. ਇਦਰ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹਵਰਤੀ, ਸਤਿਜੁਗ, 31 ਹਾਤ੍ਰ 1988

ਚਲਦਾ.....

ਮਾਰੂ

ਇੱਕ ਵੀ ਅੱਖਰ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੋ ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਭੁੱਤਿ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸੁਨੀਆਂ ਰੋਕ ਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੰਡਾਲ ਸੁਨ ਭੋਰਦਾ ਹੈ।
ਜੇ ਗੁਰੂ ਰਿਆਨ ਦਾ ਇਕ ਅੱਖਰ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਭਾਗਿਰਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਸੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਧਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਬਰਥੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਚਾਟਕਸ਼

Gram : 'Sniper'

Hello : 431367

Reputed Manufacturers of :

Superior Quality

SINGLE BARREL

DOUBLE BARREL

B.L.-12 Bore

GUNS

MODERN GUN WORKS

**OPP. : INDUSTRIAL ESATE,
JAMMU CANTT.**

ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ

—ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

ਮੈਂਬਰ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਅਤੇ

ਏਅਰਮੈਨ, ਕੌਮੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ।

ਮੇਨੂੰ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਨੇੜਿਚ ਜਾਨਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ 40 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਚੇਹਰੇ ਮੇਰੀ ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਹਨ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਕ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਐਸੀ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਮਿਟ ਮਿਟ ਕੇ ਉਡਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਪਦਵੀ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਉਸਨੂੰ ਉਖਾੜ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਸਿਟਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੇ ਵੀ ਆ ਬਿਠਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਇਕ ਖਾਸ ਗਲ ਮੈਂ ਵੇਖੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਜਾਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤੇ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਉਠਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜਾਂ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮਾਸਟਰ ਡਾਕਟਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਹੋਂ ਲੱਭ ਕੇ ੧੯੬੨ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਟਿਕਟ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰਲਾ ਪਰੇਗ, ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ, ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਨੌਜਵਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤੇ ਆਇਆ। ਇਸ ਕੋਲ ਫੰਬਦੀ ਤੋਂ ਔਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਠਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਵਾਰਮ ਡਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਥੱਸ ਰੈ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਬਕਲ ਨਾਲ ਡੀ. ਜੀ. ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਚਾਰਾ ਬਰਨਾ ਪਿਆ। ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਜਲਪੰਥ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੰਮ-ਪਲ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਪੱਕਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਨੇ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵੀ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਘੋਲ, ਹੋਥ ਸੰਭਲਣ ਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਬਰਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ, ਫਿਰ ਜਲੰਧਰ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰ. ਗੋਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ ਐਡੀਟਰ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਬਰਫ ਲਈ, ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖੀ, ਨਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਡਾਲਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲਣਾ। ਡਾਲਬ ਦਾ ਬੰਬਦੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਬੰਬਦੀ ਵਸਣਾ। ਉੱਥੇ ਰਣਜੀਤ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਐਮ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ। ਇਹ

ਮੁੱਦਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ੧੯੬੬ ਵਿਚ ਬਣਨ ਪਿਛੋਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੁਸਾਵਰ ਦੇ ਅਸਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸਰਹੰਦ ਗੰਜਰਥ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਐਮ.ਪੀ. ਬਣ ਗਏ। ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਮੈਂਬਰੀ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਡਿਪਟੀ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਬਣੇ, ਕਈ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਫੈਲ ਕੇ ਵਿਭਾਗ ਸੀ, ਪਟਨਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਰਖਵਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਬੇਦਾਰ ਸੰਰੋਖ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਬਣੀ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਕਿੱਧਰੇ ਵੀ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਬਣੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ। ੧੯੭੭ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਚੁੱਟ ਹਾਰ ਗਏ। ਇਸ ਸੈਕਟ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਿੱਖ ਵਾਕੂੰ ਜੁਝਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਭੁਗਸੀ ਹੇਠਾਂ ਲੱਥੀ ਇਦਰਾ ਭਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ, ਇਹ ਜਾਂ ਉਥੇ ਦਫਤਰ ਸਾਫ਼ ਕੇ ਛੱਡ ਗਏ। ਇਦਰਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਐਥਾ ਕੰਮ ਇਹਨਾਂ ਨਿਭਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੇ ਸੋਜੇ ਗਾਧੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਫੰਕੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਕਿਥੇ ਵਰਦਾਭਰ ਬਰਦੇ ਕਿ ਇਕ ਪਛੜੀ ਫ੍ਰੈਟੀ ਕਾਲਾ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਏ। ੧੯੮੦ ਵਿਚ ਇਦਰਾ ਭਾਈ ਹਨੇਰੀ ਵਾਕੂੰ ਜਿਤ ਕੇ ਆਈ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸੀ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਗਾ ਪਰ ਨਾਂ ਲਿਸਟ ਵਿਚੋਂ ਭਾਇਬ। ਬਾਕੀ ਗਿਆਨੀ ਚੈਲ ਸਿੰਘ ਮਾਰ ਗਏ। ਬੜਾ ਚਿਰ ਲਟਕਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਬਣਾਇਆ। ਏ ਵੱਡੇ ਲੀਡਰ ਗਿਆਨੀ ਚੈਲ ਸਿੰਘ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰੇ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਧਨੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਵੀ.ਸੀ. ਬੁਕਲਾ ਦੀ ਇਦਰਾ ਜੀ ਨਾਲ ਅਣ-ਬਣ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ੧੯੮੨ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਏਥੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਗਏ। ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਤਾਰਾ ਚਮਕਿਆ। ਇਹ ਪੂਰੇ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਲਾਮਾਂ। ਅਕੇਬਾ ਰੋਡ

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੋਣਕਾਂ ਹੀ ਰੋਣਕਾਂ।

ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁੰਮਣ ਘੋਰੀਆਂ ੧੯੮੮ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈਆਂ। ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕੀਤੇ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣੇ। ਅਜੀਬ ਦਾਸਤਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਖੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਚੰਡਾਲ ਚੌਕੜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਗਲਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਵਾਇਆ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਰਾਬਟਰਪਤੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਨੇੜਿਉਂ ਵੇਖਿਆ। ਨਾ ਗਿਆਨੀ ਚੈਲ ਸਿੰਘ, ਨਾ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਦੀ ਰਿਟਕ ਵੀ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸ੍ਰ. ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸਿਖਰ ਦਾ ਐਂਟੀ ਅਕਾਲੀ ਸੀ, ਟਕਰਾਉ ਦੀ ਨੀਤੀ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਆਰੰਭੀ ਸੀ। ਜਦ ਘਿਰਣਾ ਧੌੜ ਸਾਥਾ ਵਾਪਰ ਗਿਆ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਮਚ ਗਈ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਤੇ ਫਰਧਾਨੂ ਦਾ ਸੀਨਾ ਬਿੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ ਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਭੁਲਾਇਆ। ਹੀਲੀਕਾਪਟਰ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਿਆ। ਕਰਤੇ ਕਰਵੀਉ ਵਿਚ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਹੋਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਆਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਸਾਹੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ, ਸ੍ਰ. ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਸਨੇਹਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਹਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਵਰ ਕੇ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ, ਦੋ ਸਤ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਭੇਜਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਗਾਂ (ਦੋ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਫੌਜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਬਾਰ ਸੇਵਾ ਬਾਬਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ, ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੰਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਆਦਿ ਫੈਸਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਗਏ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਣ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਛੇਤੀ ਉਸ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਮਾਲ ਹੈ ਸਿਆਸਤ ਦੀ। ਉਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਉਹ ਚੰਡਾਲ ਚੌਕੜੀ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੱਦ

ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਜ਼ਾਰੀ ਐਲਾਨ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਕੁਝ ਪਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਮਾੜੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨੇ ਪਏ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾਹਨੇ। ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਧਾ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਨਵਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਇਕ ਕੁਲ ਪੱਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਸਮਝੋਤਾ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ੧੯੮੮ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਖੂਨੀ ਦੁਖਾਂਤ ਵਾਪਰਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਟਲ ਜਾਂਦਾ।

ਫਿਰ ਲੋੜ ਪਈ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਬਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਬਾਹਰ ਕੇ ਨਵੀਂ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ। ਬਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਪੀ. ਡਬਲਿਊ. ਡੀ. ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਅਵਸਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭੇਖ ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਕ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸਾ ਸੰਮੇਲਨ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਭਰਿਆ ਗਿਆ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰ ਸ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਲੋਂ, ਸ. ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸ.ਸ.ਸ.-ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਐਮ.ਪੀ., ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਤੇ ਕਰਕਰ ਬਾਮਲ ਹੋਏ। ਗਿਆਨੀ ਚੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣਗੇ। ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਵਸਰਾਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਂ ਨਿਹੰਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤਾ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਕ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਚੈੱਕ ਬਣੇ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਮੁਜਰਮ ਬਣਾਓ ਤੇ ਵਾਹੇ ਲਾਓ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਜਦ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਚੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਦਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਆਪਣੇ ਗਲੇਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਉਤਰਵਾ ਲਈ ਪਰ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਭੁਗਤਣੀ ਪਈ। ਕਈ ਮੈਨੂੰ ਆਖਦੇ

ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।
 ਫਿਰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਿਉਂ ਮੁਆਫ
 ਹੋਏ। ਤੋਹਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖੀ
 ਸਰਧਾ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ ਵਕਤ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸਾਡੇ
 ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਸਦੀਵੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ
 ਤਖਤ ਦੀ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਹੋਈ। ਸਾਰੇ ਬੰਸਤਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਚ
 ਕੋਟੀ ਦੇ ਬਾਰੀਗਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰਵਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ
 ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਕਾਨ ਢਾਹ ਕੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ
 ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਕੋਈ ਸੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਫਾਰਸ ਹੋਇਆ।
 ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ
 ਕੀਤਾ। ਕਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਨ
 ਉਥੇ ਹਟਾਏ। ਅੱਜ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਗਲਿਆਰਾ ਬਣਵਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ
 ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਾਵ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ ਦੀ
 ਮੁਖਾਲਫਤ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਬਹਿਰੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰ.
 ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਫੱਝਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਆਖਦੇ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਲਈ ਵੇਜ ਚੋਗਿਰਦੀ ਸਤਕ
 ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹਿਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਦੀਵੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ
 ਕਿਵੇਂ ਛੱਡਣ? ਕੀ ਫ਼ਿਸ਼ਮਾ ਹੋਇਆ? ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ
 ਗਲਿਆਰੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਥਾਹੈ ਸ੍ਰ.
 ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਲੈਂਦਾ। ਕੁਹਮ ਬੂਟੇ ਅੱਗੇ
 ਵੱਡੀ ਦੀਵਾਰ ਬਣਵਾਈ, ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਚੋੜੀ ਕੀਤੀ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ
 ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਵਾਪਸ ਕਰਵਾਈ।

ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਤਾਂ ਬੇਵਲ
 ਤਿੰਨ ਮੰਤਰੀ ਉਹਨਾਂ ਲਏ। ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ
 ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਦੇ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਜਹੂ
 ਬੁਕਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ
 ਬਣ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮਾਂ ਫਿਰ ਫੁਲੇਖਿਆ ਦੇ ਘੇਰੇ
 ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਾਪਰਿਆ, ਕਿਸੇ ਵੀ
 ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਨਾਂ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ। ਪੁਲਸ ਅਕਸਰ ਇਨਾਮ
 ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ, ਵੱਡੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਤਰੱਕੀਆਂ, ਉਹ ਸਭ ਮੁਆਫ।
 ਗਵਰਨਰ, ਪੁਲਿਸ ਮੁਖੀ (ਸ੍ਰੀ. ਰੈਬਰੇ, ਸਰਦਾਰ ਕੇ.ਪੀ. ਐਸ.
 ਗਿੱਲ) ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।
 ਬੰਦਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦੀਆਂ ਪਰ ਹਰ
 ਇਕ ਹੀ ਬੁਝਾਨ ਤੇ ਇਥੋਂ ਨਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਮ
 ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧੯੮੯ ਵਿਚ ਅਯੁਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਨਾਉਣ
 ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਉਤਾਵਲੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਯੂ.ਪੀ.
 ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਣ ਦੱਤ ਤਿਵਾੜੀ ਦੀ ਸਲਾਹ
 ਨਾਲ ਬਿਲਾ ਨਿਆਸ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ
 ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਸਕੀਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰਾ

ਇਲਜ਼ਾਮ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਲੇ ਮੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
 ਜਦ ਕਚਹਿਰੀ ਤੋਂ ਸਟੇਜ ਆ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ
 ਕਿ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ
 ਦਾ ਫਲ ੧੯੯੦ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਹਾਰ ਗਿਆ।
 ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬੰਨ ਵੀ ਚੋਰ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਚਿਰੁਪ ਡਰੇ
 ਗਏ। ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਇਹ ਜਿਤ ਕੇ ਆਏ। ਸ੍ਰੀ ਨਰਸਿਮਾ
 ਰਾਓ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਚਿਰ
 ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣੇ। ਦੁਬਾਰਾ ਸਰਗਰਮ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖ
 ਪੂਰਨ ਵਾਲੇ ਘੱਟ ਸਨ। ਕਿਆ ਖੇਡ ਬਣੀ ਵਾਰਖੰਡ ਦੇ ੬
 ਐਮ.ਪੀ. ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਥਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕਦੇ। ਦੇਣ ਵਾਲਾ
 ਹੋਰ, ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਾਰਖੰਡੀ, ਦੇਸ਼ੀ ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ। ਵਜ਼ਾਰਤ
 ਡਾਈ, ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਟਿਕਟ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ
 ਵਜੋਂ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਜੀ ਨੇ
 ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਪਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਜੋ ਲਲਿਤਾ
 ਆ ਟੱਬਰੀ ਉਸਨੇ ਉਹੋ ਕੇਸ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ
 ਨੂੰ ਕੱਢਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਚੋਣ ਹੋਈ, ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਟਿਕਟ
 ਤੇ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਪੂਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਨੀਆ ਗਾਂਧੀ ਨੇ
 ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਤੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
 ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ
 ਕਾਰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਕਰ ਕੇ ਗਰਦਨ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਹੱਡੀ ਝੁੜਕਾ
 ਬੈਠੇ ਤੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਹਾਰ ਗਏ। ਪਰ ਗੁਰੂ
 ਵਿਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਬਣ ਗਏ।
 ਚੰਬੇ ਕਿਸਮਟ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਰੋੜ ਭੰਗਦਾਰ
 ਪੱਗੜੀ ਟੀ ਕੀ. ਤੇ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸਰਤ ਹੈ।
 ਉਮੀਦ ਬੱਝੀ ਹੈ, ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰਤ
 ਮਿਲੇਗੀ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
 ਸਰਕਾਰੀ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਦੇ
 ਦਰਫਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਕਸਰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਸੇਵਾ
 ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫੈਰਡ ਦੇ
 ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ
 ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗਲਿਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਰਖਤ ਸ੍ਰੀ
 ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਸਤਕ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ
 ਕਰੇ, ਯਾਤਰੂ ਦੁਆਵਾਂ ਦੇਣਕੇ। ਇਹ ਅਤਿ ਚਰੂਰੀ ਲੋੜ ਹੈ।
 ਨੁਪਰ ਰੋੜ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਕ
 ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਦਾ ਡੋਕ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਦਿਨ ਆਪ
 ਰਾਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਰਾਮਾਵਾਂ ਦੀ
 ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਕਾ ਲਿਖਾਰੀ
 ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਉਂ ਫੁਲੇਖਿਆ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?

ਕਦ ਆਉਗੇ

—ਮਾ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ

ਕਦ ਆਵੋਗੇ ਦੇਸ ਆਸਾਡੇ,
ਮੁੱਕਣ ਸਡੀ ਕਲੇਬ ਅਸਾਡੇ।

ਦੂਰ ਅਸਾਥੋਂ ਜਾ ਬੈਠੇ ਹੋ,
ਪੱਕੇ ਡੇਰੇ ਲਾ ਬੈਠੇ ਹੋ,
ਸਾਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਫੁਲਾ ਬੈਠੇ ਹੋ,
ਲੱਗੀ ਏ ਮਨ ਠੋਸ ਅਸਾਡੇ,
ਕਦ ਆਉਗੇ.....

ਭਿਰਹਾ ਬਰਛੀ ਔਖੀ ਸਰਨੀ,
ਦੀਦ ਬਿਨਾ ਇਹ ਪਿਆਸ ਨਾ ਮਰਨੀ,
ਬਿਨਾ ਮਿਲੇ ਹਿਕ ਡਾਪੀ ਨਾ ਠਰਨੀ,
ਬੇਖੇ ਬਿਗੜੇ ਵੇਸ ਅਸਾਡੇ।
ਕਦ ਆਉਗੇ.....

ਕਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਘੱਲੀਏ,
ਬਕਦੇ ਹੰਝੂ ਖੀਬਰ ਠੱਲੀਏ,
ਬਿਨ ਦੀਦਾਰ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਚੱਲੀਏ,
ਬੋਲ ਹੀ ਰਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਸਾਡੇ।
ਕਦ ਆਉਗੇ.....

ਆਪ ਤਾਂ ਬੱਸਦੇ ਦੂਰ ਦੂਰੇਡੇ,
ਦਿਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੋਏ ਪਰੇਡੇ,
ਬਣੇ ਨਸੀਬ ਨੇ ਟੇਢੇ ਮੇਢੇ,
ਦਿਲ ਨੂੰ ਲਗੀ ਲੋਸ ਅਸਾਡੇ।
ਕਦ ਆਉਗੇ.....

ਅੱਜ ਅਮਰੀਕ ਉਦਾਸ ਬੜਾ ਏ,
ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਆਣ ਖੜਾ ਏ,
ਡਰ ਉਭੀਕ ਦਾ ਗਿਆ ਘੜਾ ਏ,
ਪੂਰੇ ਕਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਸਾਡੇ।
ਕਦ ਆਉਗੇ.....

ਗਜ਼ਲ

—ਓਰਨ ਸੀਚੋਵਾਲਕੀ

ਭੈ ਰਹੇ ਹਨ ਮਛੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ,
ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਕੱਲ ਜਿਹੜੇ ਹਸਦੇ-ਹਸਾਉਂਦੇ ਸੀ ਸੁੱਤੇ,
ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਬੱਚੇ ਮੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਧੱਸ ਗਈ ਹੈ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ 'ਚ ਕਿੰਨੀ,
ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਹੈ ਚੁੱਢੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਏਨਾ ਭੁ ਦੱਸ ਜਾ ਇਸ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਐ ਪੰਛੀ,
ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਗੀਤ ਡੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਲਹਿਰ ਹੈ ਲਹਿਰ ਤੇ ਸ਼ੁਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ,
ਬੈਂਟ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਪਰਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸੂਰਜ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਲੁਕਿਆ,
ਛਾ ਗਏ ਹਨ ਹਨੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਲੋਥਾ ਹੀ ਲੋਥਾ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਈਆਂ,
ਬਬਦ ਸੁਨ ਹੈ ਗਏ ਮੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।
ਨਾ ਭਾਗੜਾ ਰਿਹਾ ਨਾ ਕਲਮ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ,
ਓਰਨ ਜਿਸਤੇ ਹੰਝੂ ਭੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ।

ਭਾਰਤ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਾ (ਵੈਸਟ)
ਡਾਕ. ਓਰੀਐਂਟਲ, ਜਲੰਧਰ-144009

ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ

—ਅਜੈਵ ਸਿੰਘ

ਕਿੰਨੀ ਘੜੀ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ,
ਅਸਾਂ ਸਦਾ ਯਾਦ ਹੈ, ਰੱਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ।
ਜੁੱਕੇ ਜੁੱਕੇ ਰੁੱਖੇ ਰੁੱਖੇ, ਵਿਰਦੇ ਸਾਂ
ਮਿਲ ਗਈ ਜਿਦਾਂ ਮਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।
ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਫੈਰੇ, ਖਾਲੀ ਖਾਲੀ ਸਾਂ,
ਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਸੀ ਸਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।
ਮਿਲ ਕੇ ਰੈਨੂੰ ਠੰਡੇ ਬੁੱਲੇ ਆਏ ਨੇ
ਹਵਾ ਸੀ ਚਲਦੀ ਦਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।
ਹਰ ਭੁਰਥਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨ ਰਾਜੀ ਸੀ,
ਜਿੰਦ ਬੀਹਦੇ ਲਈ ਰੱਖਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।
ਪਲਕ ਵਲਕ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਅਪਣਾ ਮੇਲਾ ਸੀ,
ਸਾਨੂੰ ਕਾਵੀ ਸੀ ਇਕ ਤਬਣੀ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।

ਅਜੀਸ, ਜੀ ਮਾਨ, ਬਪੁਰਬਲਾ

ਗੰਗ ਤੁਰੀ ਤਲਵੰਡੀਓਂ

—ਤੁਲੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ
ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਧਾਮ ਹੈ ਤੂੰ ਧਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਆਮ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਤੂੰ ਚੱਲ ਹੋਂਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ
ਵਹਿਣ ਤੇਰੇ ਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਇਤਯਾਰ ਕਰਤਾਰ

ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ
ਕਰਨ ਤੁਰੀ ਤਲਵੰਡੀਓਂ ਬੇਜਰਾ ਦੇ ਸੰਗ ਸੰਗ

ਨਾਨਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਬਬਦ-ਗੰਗ ਦਾ ਨੀਰ
ਇਕ ਬੁੱਕ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਗੇ ਦਾਸ ਫਕੀਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਹੋਰਹਿ ਗੰਗ ਦੀ ਧਾਰ
ਸੰਗਮ ਹੋਊ ਕੇਈ ਦਾ ਯੁੱਗ ਪਲਟਾਵਟ-ਹਾਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੁਣ ਰੋੜ੍ਹ ਦਊ ਕੁਝਿਆਰ
ਜਜਮਾਲੇ ਬੁਣ ਵੱਖ ਕਰੂ ਨਿਬੜਣਗੇ ਸਚਿਆਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਜਮਜਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਨਾਨਕ ਬੇਪਰਵਾਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਹੋਰਹਿ ਗੰਗ ਦਾ ਨੀਰ
ਮਛਲੀ ਨੀਰ ਨਾ ਚਿਸਰੇ ਚਿਸਰੇ ਮੇਰਾ ਸਗੋਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਬਬਦ-ਸੂਰਤ ਇਬਨਾਨ
ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੈ ਇਕ ਉੱਕਾਰ ਸਮਾਨ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਹੋਰਹਿ ਗੰਗ ਦੇ ਹਾਰ
ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛਾਣਿਆ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਰਾਇ ਭੁਲਾਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੁਣ ਹਉਮੈ ਦਊ ਤਰੋਕ
ਅਨਹਦ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੂਰਤ-ਬਬਦ ਨੂੰ ਜੋੜ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਅਠਸਠ ਦਾ ਇਬਨਾਨ
ਸੰਗਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦੀਵਾਨ
ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਮੇਲੀ ਹੋਇ
ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਹਉਮੈ ਕੱਟਦੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਜਲੀ ਹੋਇ

ਪਿਆਸੀ ਧਰਤੀ ਤੜਪਦੀ ਨਾਨਕ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੁਣ ਬਖਸ਼ੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਜਿਉਂ ਜਮਜਮ ਦੀ ਲਹਿਰ
ਸੁਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ ਕੇ ਲਹਿਰ ਨਾ ਸਕਦੀ ਨਹਿਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਨੇ ਸੁਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣ
ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਚੱਲੀ ਹੁਕਮ ਵਜਾਣ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਕਲਕਲ ਸਿਵਤ ਸਾਲਾਹ
ਬੰਦਗੀ ਇਸ ਦਾ ਨੀਰ ਹੈ ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਪਰਵਾਰ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਤਾਂ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਆਪੇ ਹੀ
ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਦੋਇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮਨਮੁੱਖ ਜਾਣੇ ਕੀ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਤਾਂ ਅੰਧਲੇ ਦਿਸਦੀ ਨਾ
ਫਕੀਰਾ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਿਨ ਨਾ ਕੇ ਧੁੰਪ ਨਾ ਛਾ

ਉੱਠ ਹੱਕ ਲੈ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਬੈਠੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ
ਨਾਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਆ ਰਹੀ ਬਦਲਣ ਤੇਰੇ ਲੇਖ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਲੈ ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖ
ਫਕੀਰਾ ਕਿੱਦਾਂ ਜਿੱਤਦੀ ਤੇਰ-ਮੇਰ ਦੀ ਜੇਕ

ਤਲਵੰਡੀ ਕੰਗੌਰੀ ਕਹੇ ਅਥਾਲ ਅਕਾਲ
ਜਿਹੜਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਰਹੇ ਨਾਨਕ ਉਸਦੇ ਨਾਲ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਗੰਗ ਹੈ ਨਿੱਤ ਕਰਦੀ ਸੇਵਾਦ
ਹਰ ਇਕ ਜਿਉਂ ਜਹਾਨ ਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਯਾਦ

ਜਗਮਗ ਕਰਦੇ ਬਬਦ ਨੇ ਲਟ ਲਟ ਕਰਨ ਬਲੋਕ
ਲੋਇ-ਲੋਇ ਛੰਡਾਰ ਤੋਂ ਧਰਤ ਭਈ ਸੁਰਲੋਕ

ਨਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ
“ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ”
ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਵਿਭੰ

ਮਰ-ਮਰ ਜਿਉਣਾ

ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਏ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਾਹ ਜਿਉਂਦਾ ਏ
ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਮਰ-ਮਰ ਜਿਉਂਦਾ ਏ
ਇਹਨੂੰ ਗਰੀਬੀ 'ਚ ਗਰੀਬੀ ਮਾਰਦੀ ਏ
ਅਮੀਰੀ 'ਚ ਨੌਟਾਂ ਦੀ ਹਵਾ
ਥਵੇ ਮਾਰਦਾ ਏ ਆਟੇਵਾਲਾ ਖਾਲੀ ਪੀਪਾ
ਥਵੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਬੈਠੀ 'ਚ ਇਕੱਲੇ ਮਾਰਦੀ ਏ
ਥਵੇ ਫ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਪੁੜਾਂ 'ਚ ਪੀਸ ਹੋਇਆ ਏ
ਥਵੇ ਵਧਦੀ ਮਹਿਗਾਈ ਬੱਲੇ ਦੱਬਿਆ ਏ
ਥਵੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਏ
ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਕਰਜ਼ਾ
ਫੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ
ਹੜਾਂ 'ਚ ਕੁੜ ਗਈ ਭਸਮ ਮਾਰਦੀ ਏ
ਮਨੁੱਖ ਕੱਲੇ ਵੀ ਮਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ
ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਹ ਮਾਰਦੀ ਏ
ਉਹਦੇ ਹੋਰ ਜਿਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ
ਹਰ ਪਲ ਮਾਰਦਾ ਏ ਮੈਰ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ।

ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਏ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਾਹ ਜਿਉਂਦਾ ਏ
ਇਸਨੂੰ ਬਚਪਨ 'ਚ ਮਾਰਦੇ ਨੇ
ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਵਾਢੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕੀਮਤੀ ਪਲ
ਜਵਾਨੀ 'ਚ ਢਹਿੰਦੇ ਗੀਬਾਂ ਦੇ ਮਿਨਾਰ
ਇਹਨੂੰ ਬੁਝਾਧੇ 'ਚ ਮਾਰਦਾ ਏ ਔਲਾਦ ਦਾ ਨਿਰਮੋਹੇ ਹੋਣਾ।
ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਏ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਸਾਹ ਜਿਉਂਦਾ ਏ
ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਾਰਦਾ ਏ।
ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਮਰ-ਮਰ ਜਿਉਂਦਾ ਏ।

ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ

ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿਓ ਵੋਟ ਦੀ ਪਰਚੀ ਨੂੰ
ਉਸਤੇ ਲਿਖ ਦਿਓ ਉਹਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ
ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਣ ਲਈ
ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨ
ਤੇ ਮਹਿਗਾਈ ਵਧਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ
ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰੁਝਾ ਕਰੋ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ 'ਚ ਗੱਡ ਦਿਓ
ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਲੱਤ
ਤੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਡੁੱਧ ਦਿਓ
ਢੋਟਾਂ ਲਈ ਛਪਕਾਏ ਇਸਤਿਹਾਰ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੰਗ ਨਾ ਸਕੇ
ਮਿੱਠੂ ਭੋਟੀ ਦਿਓ
ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰੋ ਗੇ
ਗਰੀਬ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਨੂੰ
ਏਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਦਾ ਏ
ਏਹੀ ਵੋਟ ਬਕਸੇ ਭਰਦਾ ਏ
ਏਹੀ ਦੇਗਿਆ 'ਚ ਮਰਦਾ ਏ
ਏਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਲੁੱਥਤ ਢਾਲ ਤੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਦਾ ਏ
ਤੁਸੀਂ ਏਦਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ
ਜੋ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਗੀਬਾਂ ਦਾ ਘਾਟ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸੁਲੀ ਟੇਗੋਗੇ ਤੁਸੀਂ
ਤੇ ਉਹਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗੱਲ
ਭਾਬਣਾਂ 'ਚ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੁੱਲ ਜਾਵੋਗੇ
ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ
ਇਕ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿਓ ਵੋਟ ਦੀ ਪਰਚੀ ਨੂੰ
ਤੇ ਉਸਤੇ ਲਿਖ ਦਿਓ ਉਹਦੇ ਮਰਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ।

ਨਵੀਂ ਯਾਰ ਪੁਸਤਕ
'ਮਰ ਮਰ ਜਿਉਂਦੇ ਲੋਕ' ਵਿਖੋ

ਗੁਜ਼ਲ

—ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਵੰਤ ਅੱਜਲਾ

ਸੁੱਕ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਹਰਿਆਵਲ ਦਾ ਰੰਗ ਡਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਭੇਟਾ ਕਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਦੌੜ ਮੁੱਕਣੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਸੁੱਕਣੀ ਨਹੀਂ
 ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬਦਨੀਅਤ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਡਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਵੀ ਦਈਏ, ਕਲਮ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ ਦਈਏ,
 ਐਵੇਂ ਨਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਉਂਕੇ ਤੇ ਹਾਵੇ ਡਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਡਰ ਡਰ ਕੇ ਕੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਜੀਰ ਜੀਰ ਕੇ ਖ਼ਾਕ ਜਰ ਲਵਾਂਗੇ।
 ਹਰਫ਼ਾਂ ਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸੀਸ ਧਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਹੱਸਣਾ ਫੁੱਲ ਹੀ ਨਾ ਜਾਈਏ, ਬਣ ਕਿਤੇ ਮੁੱਲ ਹੀ ਨਾ ਜਾਈਏ
 ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਜਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਉਡਣ ਲਈ ਖੰਡ ਉਗਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਚਹਿਕਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਮਹਿਕਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ।
 ਪੁੰਗਰਦੀਆਂ ਲਗਰਾਂ ਬੱਲ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਹੋਸਲਾ ਧਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।
 ਕੁਲਵੰਤ ਹਰਫ਼ਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਹੈ, ਕੁਲਵੰਤ ਇਲਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ ਹੈ
 ਇੱਕ ਅੱਧ ਦੁਆ ਇਸ ਬੇਦਾਈ ਲਈ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰੀਏ ਪਿਆਰਿਓ।

੯੭ ਮਾਰਚ ਟਾਊਨ, ਬਪੁਰਕਲਾ

ਗੀਤ

—ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਕਾਲਿਆਂ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਂਗ ਰਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਦਿਨ, ਪ੍ਰਭਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਹਿਜਰਾਂ 'ਚ ਆਈਆਂ ਸਾਨੂੰ ਘੜੀਆਂ ਕੁਲਹਿਣੀਆਂ
 ਸਾਂਡੀਆਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਨਹੀਉਂ ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣੀਆਂ
 ਅੱਖੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣੀਆਂ ਨਾ ਦਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਤਾਰੇ ਵੀ ਨਾ ਸੋਚੇ ਆਸਮਾਨਾਂ ਉਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ
 ਕਿਹੜੀ ਬਿਹੜੀ ਬੀਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਉਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ
 ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਦੇਖਦੇ ਨੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰਦਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਆਖੇ ਸਾਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਵੇ
 ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾ ਲਵੇ, ਤੇ ਨੈਣਾਂ 'ਚ ਵਸਾ ਲਵੇ
 ਹਾਓਕੇ, ਹਾਵੇ, ਮੋੜ ਲਓ ਸੁਗਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਕਾਲਿਆਂ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਂਗ ਰਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ
 ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਦਿਨ, ਪ੍ਰਭਾਤਾਂ ਕਾਲੀਆਂ

ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਪੁਰਤੀ ਸ. ਪਰੁਨ ਸਿੰਘ
 ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਬਸਤੀ ਫੂਰੇ ਖਾਂ ਜਲੰਧਰ ਜੇ ੧੩ ਮਾਰਚ
 ੨੦੦੫ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ।

Our Motto : Best Quality of the Day

High Class Gun Manufacturers
Single & Double Barrels

12-BORE GUNS

Free India Gun Manufacturers

Prop. S. KARTAR SINGH (Jammu-Wale)

**6, Industrial Estate, Ashok Nagar,
Jammu Cantt-3
Ph. : 433810**

**Sister Concern :
M/s Kartar Singh
ARMS & AMMUNITION DEALERS**

ਮੇਰੀ ਮਰਹੂਮ ਸਾਥਣ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਵੀਰ ਦੀ ਪੋਤੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਬੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਸਮੇਂ, ਕਰੀਵਾਲੇ ਕੁਝ ਨੌੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਾਂ ਬੰਚਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਅਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਡਿੱਮੇ ਲਾਇਆ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਅਸਾਂ ਸਫ਼ੇਦ ਪੱਥਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਚੁੰਝ ਚਰਚਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੋਈ ਏ। ਹੁਣ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਵਰਗੇ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਦਾ ਅਜ਼ਾਉਂ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ ਏ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਦੀ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਪੜਾ ਦੇ ਅਖੌਰੀ ਭੰਡਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਏਹ ਕੁਰਸੀਆਂ ਜੀਏ ਜੀ ਖੁੱਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ।

ਇਹਨਾਂ ਵੇਹਲੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨੇ ਨਾਹਰਾ ਬੁਲੰਦ ਬੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਇਕੱਠੇ ਕਰੋ। ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸੁਧਰਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਨਾਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੇ ਦੀਦਾਰੇ ਕਰ ਆਈਏ। ਕਈ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਗੱਲ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਟਿਕ ਗਈ ਕਿ ਅਕਬਲ ਨਗਰ-ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਸੁਟਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ 60-64 ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਉਡੀਕਦੀ ਹੈ— ਅਸੀਂ ਕਈ ਭਾਵੇਂ 70-72 ਤੋਂ ਵੀ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਨਾ

‘ਦਖਣ ਦੇਸ਼ ਹਰੀ ਕਾ ਬਾਸ’

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਲ ਵਾਹਕਾਂ ਨੂੰ, ਈਮੀਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਨੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁਗਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀਅਤ ਦੇ ਬੰਮੂ ਬਿਤਕੋਟ ਵਾਲੇ, ਸਿਰੜੀ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀ ਮੋਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮੋਢੀ ਵਾਤਿਹ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਰੋਸ਼ਾਈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੋਈ ਧਰਤੀ, ‘ਨਾਦੇਰ’, ਦੇ ਦਰਬਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਡੇਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਨੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਇਕ ਪੈਰੜੇ ਦੇ ਕਦਮ ਅਯਾਤ ਇਕ ਪੈਰ ਪਿਛਾਹ, ਮੁਤਾਬਕ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਗਲੌਰ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋਦਾਰ ਕਰਕੇ, ਮੁੜਨ ਦਾ ਰੂਟ ਤੈ ਹੋਇਆ।

ਥੱਡੇ ਭਾਜੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੋਤੇ ਅਤੇ ਬੇਬ ਰਿਟਾਇਰ ਵੀਰ ਨੇ. ਪ ਨੂੰ ਸੀਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰੋਣ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਬੁਝਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਮੋਤੀ ਟਿਕਟਾਂ

ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਲਿਆ ਵਜ਼ਾਈਆਂ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਸਬਰੀ ਖਾਣੇ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਖੜਨ ਵਾਲੇ ਸੂਟਾਂ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੋ ਗਿਆ। 22-12-08 ਬਾਮ ਦੀ ਟਿਕਟਾਂ ਸਨ ਪਰ 20-12 ਦੀ ਬਾਮ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭਾਜੀ ਦਾ ਡੋਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵੀਰ ਨੇ. B.P.E. ਇਕ ਈਮੀਨੀ ਮਸਲੇ ‘ਚ ਉਲਝਣ ਕਰ ਕੇ, ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਦੋ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਵੀਰ ਨੇ. ਤਿੰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੜੀ ਅਸੁਰਦਗੀ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਿਰਸੇ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕਟਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਆਓ।

ਅਸ ਨਿਰਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਿਆਂ ਰਾਤ ਗਈ ਭਾਰ ਗਈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਫਿਰ ਭਾਜੀ ਦਾ ਡੋਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਏ ਨੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਹੋਏ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਡੋਨ ਬੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਓ। ਓਥੋਂ ਸਵੇਰੇ ਡੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਾ ਆਓ ‘ਸਰੀ ਆ ਰਹੇ ਆ’। ਸ਼ਰ ਦੀ ਫਿਰ ਰਿਆਤੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਭਾਕੋਂ ਭਾਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮੇਸਮ ਦਾ ਏਹ ਪਹਿਲਾ ਠੰਢਾ ਤੇ ਭੀਖ ਭਾਰਥ ਕਰਕੀ ਪੁੱਦ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਸੀ, ਘਰ ਅਗੋਂ ਲੰਘਦੀ 1-20 ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪੱਥੀ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਖਿੱਧਰਾਂ ਸਟੈਂਦਿਆਂ ਤੋਂ ਡਿੱਕਦੀ ਪੁੱਦ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਬੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੇਸਮ ਦਿਨਾਂ ਸੁਪਨੀਲਾ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨ-ਬਰਤੋ ਦੀ ਬੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦੀ ਦਬਾ ਨੂੰ ਗੜ੍ਹਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕੀ ਬਾਮ, ਪ ਵਜੇ, ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਡੇਜ ਸਿੰਘ ਪੀ.ਪੀ. ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ, ਵਾਈ ਸਵੇਰੇ ਕਲੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਟੈਸਟ ਕਰੀਰਾ ਕਰਾ ਕੇ ਦਵਾਈਆਂ ਲੈ ਆਏ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗੱਤਿਆ ਪਾਰੋਂ, ਨੜੇ ਨਾਲ ਰੁਹਨ ਥਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਵਾ ਦਰਮਨ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ਪੈਦੀ ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਦੋਸਤ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਉਮਰ ਦਾ ਗਹਿਣਾ’, ਕਰਕੇ ਮਟਕਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਮ 6 ਥੁ ਵਜੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਡੋਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੱਤਿ, ਖੇਰੀ ਸੁੱਖੀ ਆ ਗਏ ਆ, ਰੁਸੀ ਦੋਵੇਂ ਜਲਦੀ ਆ ਜਾਓ! ਸੀਟਾਂ ਲੱਭਣ ਦੇ ਸੌਖ ਪਾਰੋਂ ਕਰੀਨ ਨੇ ਇਕ ਬਾਵਰਦੀ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਲਿਆ। ਰਾਤ 1 ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਅਪੜ ਗਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਰਨਾਟਕਾ ਮੇਲ ਬੁਝ ਲੇਟ ਚੱਲੇਗੀ, ਜੇਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਨੁਹਰੀ ਵੱਗਣ ਕਰਕੇ ਠੰਢ ਨਾਲ ਠਰ੍ਹੇ ਠਰ੍ਹੇ ਪਏ

ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੇਲ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ੧-੩੦ ਤੇ ਪਲੇਟ ਡਾਹਮ ਤੇ ਆ ਲੱਗੀ। ਸੀਟਾਂ ਮੱਲੀਆਂ, ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ੧.੩੦ ਤੇ ਤੁਰ ਵੀ ਪਈ। ਚਾਦਰਾਂ ਲਪੇਟ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ। ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਕਿ. ਮੀ. ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਮੌਸਮ ਦਾ ਕਾਫੀ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਘਟ ਗਈ।

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਅਨੂਪ ਬਹਿਰ, (ਸਰਦੀ ਪਾਰਬਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਬਹਿਰ) ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਤਿੰਨ ਸੱਜਣ ਦਿੱਲੀਓਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਸੱਤ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ', ਦੇ ਧਾਮ 'ਪੁੱਟਾ ਪੁਰਬੀ, ਪੁੱਜਣਾ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਵਿਚਲੀ ਸੀਟ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵੱਟਾ ਤਿਲਕ ਗਿਆ, ਹੇਠਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੱਜਣ ਦੇ ਮੇਰੇ ਸੰਵਾਲਦਿਆਂ ਵੀ ਬੜਾ ਵੱਜ ਹੀ ਗਿਆ। ਉਹਦਾ ਨੰਗਾ ਸਿਰ ਘੁਟਾਇਆ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਿਆਂ ਸੁਖਾਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਸੇਵਾਦ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰਨ ਸਥਾਨ ਡਕ ਘਨਿਸ਼ਟਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੱਤ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਨੇ ਆਬਰਮ ਨੇੜਲੀ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੈਰ ਬਰਕੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੁਖਾਗ੍ਰਸਤ ਭਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਤ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਵਾਸਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਇਤਜਾਮ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੇਹ ਵਿਲੱਖਣ ਜਲ ਵੰਡਣ ਸੰਸਥਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਬੜਾ ਉਤਸੁਕ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਬੱਤਾ ਜਬਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ, ਦੇਹ ਬਾਮਨਾ ਫੇਰ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਬਾਈ ਪਈ।

ਦਿੱਲੀਓਂ ਹੀ ਇਕ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਈਰਾਨੀ ਜੋਤਾ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਆ ਟਿਕਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਟਾਂ ਤਾਂ ਲਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਸੀਟਾਂ ਕਨਡਰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਿਰਾਂ ਦਾ ਚੋਖਾ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਬਾਹਰਲੀ ਵੇਹਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਈਰਾਨੀ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਏਥੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ੨੩ ਬਾਮ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਾਈਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਔਦਿਆਂ ਹੀ ਬੜੀ ਧੋਸ ਤੇ ਬਾਹਲ ਨਾਲ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਟਾਂ ਵੱਡਣ ਵਾਸਤੇ ਧਮਕਾਣਾ ਬੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਆਪਣਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਚੱਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਟੀ.ਟੀ. ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਏ। ਉਹ ਵੀ ਆਇਆਂ ਬੜੇ ਰੋਹ

ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਪਰ ਈਰਾਨੀ ਜੋਤਾ ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੌਸ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਟੀ.ਟੀ. ਇਕ ਹੋਰ ਟੀ.ਟੀ. ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਈਰਾਨੀ ਦੇ ਕੰਬਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਚਾ ਲਾਇਆ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ। ਈਰਾਨੀ ਸ਼ੇਰ ਖਾਨ ਭੱਬਕ ਮਾਰ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਟੀ.ਟੀ. ਦੇ ਕਦਮ ਪਿਛਾਂ ਹਟ ਕੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਬੁਲਾਏ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਬਾਦ ਪੁਲਸੀ ਹੋਰਾ ਵੇਰੀ ਨਾਲ "ਏਹ ਸੀਟਾਂ ਖਾਲੀ ਬਰ ਦਿਓ। ਦੂਸਰੀ ਜਗਾ ਬਿਠਾ ਦਿਆਂਗੇ", ਨਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਅਗੋਂ ਟੁੱਟੀ ਢੁੱਟੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਚ ਆਥੇ, ਮੇਰੇ ਪੈਸੇ ਵਾਪਸ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਬਾਈ ਬੱਸ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਜਤਾਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਬਲ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੱਬਕ ਮਾਰੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪਿਛਾਂ ਹਟ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਬਹੁਤਾ ਸਤਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਖੇ-ਧੂ ਇਡੀਆ, ਬੂਹ ਇਡੀਆ, ਮੈ ਪਰਦੇਸੀ ਟੂਰਿਸਟ, ਫਿਰ ਇਡੀਆ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗੇ ਮੇਰੀ ਮਨੀ ਵਾਪਸ ਕਰੋ। ਉਹਦਾ ਭੀਲ ਡੋਲ ਤੇ ਚੋਹਰਾ, ਉਹਦਾ ਧੀਰਜ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ, ਸਾਡਾ ਭੂਭ ਹੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਹਦੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਅਸਾਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਡਟੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ। ਇਕ ਜੰਕਸ਼ਨ ਤੇ ਇਕ ਡੀ ਐਸ ਪੀ. ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸਮਝ ਕੇ, ਰੋਲਵੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਕਿ ਜੇ ਏਹਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਨਡਰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਲੀਓਂ ਕਿਉਂ ਬੈਠਣ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਈਰਾਨੀ ਤੇ ਕਈ ਹਮਲੇ ਹੋਏ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਫੇ ਡਹਮਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਦ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਹਦਾ ਆਪੇ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਸਲਾਹੁਣ ਜੋਗ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਾਮ ਵੇਲੇ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੇ ਰੋਲਵੇ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਖਿੱਭ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਅਗਲੇ ਜੰਕਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀ ਲਿਆ ਕੇ ਏਹਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਦ ਅਸਾਂ ਇਕ ਸੀਟ ਉਹਦੇ ਖਡੂਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਭਾਗਰਸ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮਿਲਵਾ ਗਰੁੱਪ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੇ ਬੰਗਲੌਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਦੀਂ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਸੀਟ ਅਸਲ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਡੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਇਸ ਪਰਦੇਸੀ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਡਟ ਕੇ ਉਹਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਚੁੱਟਤਾ ਕਰ ਕੇ

ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਸਲਾ ਨਾ ਪਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਬੀਰਾਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ, ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਚੇਤੇ ਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਭੁੱਲਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਤੇਰੀ ਬੋਲੀ ਔਲੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਬਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਝ ਤਾਲ ਮੇਲ ਬਰ ਵੇਖੀਏ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਲਫਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਬੋਲ ਕੇ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਆਪ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਕਠਵੇਂ ਬਦਨ, ਕਟਕ ਵੇਨੇ ਰੰਗ ਦਾ ਬਾਹਜ਼ਰ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬੀਚੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਨਕਸ਼ਾਂ, ਨਾਲ ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਮਝਲੇ ਕੱਦ ਵਾਲੀ ਅਤਿ ਹੁਸੀਨ ਔਰਤ ਸੀ। ਸਿਰ ਤੇ ਨਾਲ ਸੁਰਖ ਚੁਨਵਾਂ ਦੇ ਚੁੜੇ ਨਾਲ, ਰਾਹੁਲ ਸਾਂਕ੍ਰਤਾਇਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਬੋਲਗਾ ਜੇ ਗੰਗਾ ਦੀਆਂ ਬਹਾਣੀਆਂ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਆਰੀਅਨ ਇਸਤਰੀ ਲੱਕੜੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦੀਆਂ ਨਾਲ ਚੁਲ੍ਹਾ ਵੱਲ ਕੱਲ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਰੀਅਨ ਹੋ ? ਤਾਂ ਉਹ ਮਨ ਆਰੀਅਨ ਫੂਕ ਉਠਿਆ। ਸਾਅਦੀ, ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ, ਪਿਆਮ ਦੇ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੀ ਟੁੱਟੀ ਫੁੱਟੀ ਗੁਬਰਗੂ ਚੱਲ ਨਿਕਲੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਮਨ ਆਰੀਅਨ, ਆਖਿਆ ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ ਯੂ ਹਿੰਦੂ ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਰਸਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਘਬਰਾਣੇ, ਉਹਦੀ ਬੀਚੀ ਦੇ ਸੰਤੁਲਤ ਰਹਿਣ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਨਾਂ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਸੇਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਵੀ 'ਆਰੀਆ ਸਿੱਖ ਕਹਿਕੇ ਡੋਲੇ ਘਾਪਤ ਕੇ ਸਾਡਾ ਮਾਨ ਵਧਾਇਆ। ਘਰੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਉਹਦੇ ਬਚਿਆਂ ਸਣੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖੂਬ ਰਜਾਇਆ, ਉਹਦੇ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਮੰਗਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਚ 'ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ', ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਮਤਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚੁਮਿਆ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟਿਆ। ਫਿਰ ਅਗਨਿ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੋਹਣੇ ਪਰਸ ਵਿਚੋਂ ਇਤਰ ਦੀ ਬੀਬੀ ਜੀਵਨ ਸਾਖੀ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਕੇ ਇਬਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਛਿੜਕੇ, ਜਿਸਨੇ ਇਤਰ-ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਡਰੀਆਂ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਤੇ ਗਲਵੱਥੜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸਰਾਬੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸੈਂ ਰੁਪਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸ ਫੁ ਸਾਲ ਦੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਾ ਕੇ ਚੁਮਿਆ ਫਿਰ ਬੜੀ ਅਦਾ

ਨਾਲ ਪਰਸ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ। ਬੈਗਲੋਰ ਪੁੱਜ ਗਏ।

੨੫ ਦਸੰਬਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਾਦ ਡੱਟ ਕੇ ਨੰਗਰ ਛਕਿਆ ਤੇ ਸੋ ਸੋ ਕੇ ਬਕੇਵੇਂ ਉਤਾਰੇ। ਇਕ ਚੱਕਰ ਫ਼ਾਰਮ ਦਾ ਲਾਇਆ। ਅੱਜ ੨੬ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ੯ ਵਜੇ ਬੈਕਲੋਰ ਠਾਕੁਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਹੀਏ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਨਿਰਨੇਮ ਕਰਦੀ ਪਈ ਸੀ। ਅਰਦਾਸ ਬਾਦ ਮੁਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਬੋਲਣ ਵਾਸਤੇ 'ਕਿਸਾਨ, ਵੱਲ ਇਬਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜਿਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਾਨੀ ਦਾ, ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਨੂਰੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇੰਜ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ,

ਮਾਹੀ, ਸਤੀ ਸਰਹੰਦ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਮੁੜਿਆ,

ਹਾਲ ਦੱਸਦਾ ਵੀ ਫੁੱਥਾਂ ਮਾਰਦਾ ਏ।

ਫੁੱਲ ਖਿੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰੇਰ ਸੁੱਟੇ,

ਖੁੱਬਾ ਖਿੜਾਂ ਨੇ ਖੇਡਾ ਬਹਾਰ ਦਾ ਏ।

ਠੰਢੇ ਭੁਰਜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹਾਮ ਰੱਤੀ,

ਮਹਿਲ ਜੜ ਗਿਆ ਮੁਗਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਏ।

ਇੰਟਾਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਜਾਂ ਲੱਕੀ ਨਾਫ ਖਿੰਘਰ,

ਜੜਿਆ ਨੀਂਹ ਵਿਚ ਜੋੜਾ ਜਵਾਹਰ ਦਾ ਏ।

ਅੰਤ ਬਿਰਧ ਮਾਡਾ ਗੁਜਰੀ, ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਭਾਰੇ ਜਿਕਰ ਡਰੇ ਕਲੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੰਖੇਪ ਗੱਲ ਕਰਨ ਬਾਦ ਕਿਸਾਨ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸਤਾਦ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੋਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੱਚੀਆਂ ਨੇ, ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਦੇ ਰਿੰਨ ਬਥਵ ਸੁਣਾਏ। ਫਿਰ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਨੇ ਬਥਦਾ ਤੇ ਡਾਬਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਰਬਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਾਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਖੁੱਲੇ ਗੱਥੇ ਵਰਤੇ, ਘੰਟਾ ਫੁ ਬਾਦ ਖੰਏ ਵਰਗੀ ਖੀਰ, ਸੰਘਣਾ ਦਾਲਾ, ਸਵਾਦੀ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਥਾਦਾ ਫੱਕ ਸੰਗਤ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਭਰੀ।

ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਧੀ ਸਣੇਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਕਰਨਾਟਕ ਹਾਕੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ, ਜਿੱਥੇ ਸੁਨੀਅਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ੬-੨ ਦੇ ਵਡੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਗਈ, ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ੧੧ ਚੋਂ ੭ ਮੈਚ ਖੇਡ ਕੇ ੬ ਮੈਚ ਜਿੱਤ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਰਾਤ ਕੁਝੇਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਲ ਪਹੁੰਚੇ।

੨੭-੧੨-੦੮ ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵੇਂ ਬੈਕਲੋਰ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਰਿਸਰਚ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੇ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਣੇ, ਚਾਰ ਗੱਡੀਆਂ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਦੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ ਸਾਢੇ ਦੱਸ ਵਜੇ, ਹਿੰਦੂ ਪੁਰ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ

ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਵਰਗੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਚੱਕ, ਆਖਣਾ ਬੁਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨੇੜਲੇ ਆਈ.ਡੀ. ਹੌਲੀ ਫਾਹਮ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਏਹ ਰਸਤਾ ਏਨੇ ਮੋੜ ਥੱਟਦਾ ਸੀ, ਜਿੰਨੇ ਮੋੜ ਪਿਛਾ ਪਿਆਨ ਮਾਰਿਆ ਮੇਰੀ ਚਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਏ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਸੰਘਣੀ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਪਿੰਡ, ਕਿਤੇ ਅਸਲੋਂ ਵੀਰਾਨਾ, ਕਿਤੇ ਸੜਕ ਦੁਆਲੇ ਏਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦਰਖਤ, ਜਿਵੇਂ ਏਹ ਬੇਰਬਾਰ ਸੁਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਵੇ। ਵਡੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤੇ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਦਸ ਵੀਹ ਆਦਮੀ ਆਰਾਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤਾ ਇਲਾਕਾ ਦਿਜ ਦਾ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਹੋਟੀ ਕਿਥੋਂ ਖਾਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਲਾਲਾਂ ਦੇ ਦਹੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੂਰ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੋੜੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਲੀ ਖਰੀਦ ਲਈ। ਹਜਿਸਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਫ਼ਾਰਮ ਦੀ ਬਕਲ, ਅਨਗਹਿਲੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਿੱਲਰੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਪੈਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਤੇ ਹੌਲੀ ਸ਼ੇਰੀ ਨਾਲ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ, (ਜੇਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ) ਬੀਆ ਬਾਨ ਵਿਚ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਖਿੜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ੬੫-੭੦ ਬੈਰ ਪਥਰੀਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਇਜਟਾਂ ਦਾ ਇਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੋ ਵੱਡੇ ਵਿਬਰਾਮ ਘਰ, ਭਾਵ ਡੇਰੇ ਵਸਾ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਡੇਰੇ ਲਵਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥੱਥਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾਣ ਵਾਸਤੇ, ਪੱਚੀ ਕਿ. ਮੀ. ਦੂਰ ਇਕ ਗੱਡੀ ਮੁੜਤ ਲਿਜਾਂਦੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਏਥੇ ਕਰੀਬ ਇਕ ਏਕੜ ਬਮਾਦ, ਦੋ ਏਕੜ ਮਿਰਚਾਂ, ੩ ਏਕੜ ਟਮਾਟਰ, ੬ ਵਾਸ, ੭ ਸੀਰਾਫਲ, ੧੮ ਅੰਗੂਰ, ੬੦ ਚੰਦਨ, ੮੭ ਚੀਰੂ, ੧੩੦ ਅਨਾਰ, ੧੪੨ ਅੰਬ, ੧੦੦ ਖਰਬੂਜੇ, ੨੫੦ ਡਰਬੂਜ, ੧੦੦੦ ਬੂਟਾ ਨਾਰੀਅਲ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਬਾਕੀ ਗਿਣਤੀ ਏਕੜਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ੪ ਜੀਪਾਂ, ੮ ਟ੍ਰੈਕਟਰ, ੧੬ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕੜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਕ ਲੰਗਰ ਸਾਥਾ, ਥਾਕੀ ਆਪੇ ਆਪਣੇ। ਹੋਣ ਡਾਕੇ ਸਾਰੇ ਰਨਖਾਹ ਦਾਰ, ਪਰ ਕੰਮ ਬੜੀ ਇੰਮੇਵਾਰੀ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਸੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਭੁੱਲ, ਬੀਜ, ਖੋਜੀ ਡਾਕਟਰ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਆਪੇ ਅਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਵਧਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਡਾ. ਦੱਡਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰੁਮੋਂ ਦੀ ਬੋਲ ਨੂੰ, ੧੪ ਕਿਲੋ ਵਜ਼ਨੀ ਮਿੱਠਾ, (ਪੱਕੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ) ਤਰਬੂਜ ਨਾ ਕੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤਨਖਾਹਦਾਰ ੫

ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਲੱਖ ੫ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ। ਬਿਨ ਮੰਗਿਆਂ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸਾਲ ਬਾਦ, ਕੰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਡਾਕਟਰ ਡਿਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਰੱਖੇ ਸਨ ਅੱਜ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਤਕ ਅਪੜਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਹੀ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਵੇਹਲੀ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਚੋਂ, ਤਿੰਨ ਚਾਡ ਸੌ ਏਕੜ ਠੱਕੇ ਤੇ ਲੈ ਕੇ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਮੁੱਲ ਦੇ ਕੇ, ਆਪ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਕੇ, ਤਰਬੂਜ ਬੀਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਅੰਗੇਜ਼ ਜਹੇ ਵੇਰਵੇ ਸਨ ਜੋ ਮੈਂ ਅਨਗਹਿਲੀ ਬਰ ਕੇ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਤਰਬੂਜ ਤੇ ਖਰਬੂਜੇ, ਗੁੜ੍ਹੇ ਖੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ, ਇਕੋ ਆਕਾਰ ਦੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਕੇਹੜਾ ਕੀ ਹੈ, ਮਿਠੇ ਏਡੇ ਕਿ ਖਾਣ ਨਗਿਆ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਏ ਬਿਨ ਛੱਡੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਅਨਾਰ ਏਨੇ ਸੁਰਖ ਤੇ ਸਵਾਦਲੇ, ਕੰਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਨੇ। ੬-੭ ਘੰਟੇ ਦਾ ਆਣ ਜਾਣ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਏਨਾ ਚਿਰ ਡਾਕਮ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ।

੨੮-੧੨-੦੪ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਬਕੇਵਾ, ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਫਿਰ ਬਕੇਵੇਂ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅੱਜ 'ਆਰਾਮ ਰੋਜ਼, ਡੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਨਾਨ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਫਾਰਗ ਹੋ ਕੇ ਛੋਟੇ ਬੰਦਰੀ ਪਰੋਠੇ ਡਕਟ ਬਾਵ, ਖਾਲਸਾ ਲੰਮ ਲੰਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡੀ ਆਰਾਮ ਗਾਹ ਤੋਂ, ਬਿਬਦੀ, ਫ਼ਾਰਮ ਦੇ ਮੁਖ ਦੜਤਰ, ਕਰੀਬ ਦੋ ਕਿਲੋ ਮੀਟਰ ਹੋਣਗੇ। ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ, ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਫ਼ਾਰਮ ਵੱਲ ਹੋ ਡੁਰੇ। ਸਹਿਜੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਇਸ ਮੁਸਾਫ਼ਰੀ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਅਕੈਡਮੀਡੈਂਟ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਬਾਹਰਲੇ ਗਿਟਿ ਉਤਲੀ ਹੌਲੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਲੀਅ ਸਪੀਡ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸਾਂ। ਇਕ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ੧੫-੧੬ ਗਊਆਂ ਨਵੇਰੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸੰਭਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਥੱਥਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਵਰਨੀ ਦਾ ਹਵਾਦਾਰ ਕਮਰਾ ਬਰਾਂਡਾ, ਕੋਲ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਡਬਲ ਸਟੋਰੀ ਕਪੀਆਂ ਕੁਆਟਰ, ਚੈਸੇ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਜਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਵੀਹ ਤੋਂ ਪੱਚੀ ਪੱਕੇ ਮਕਾਨ ਮੁਫਤ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਰਬ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਛੱਪੜ ਬਣਾ ਕੇ, ਦੁਆਲੇ ਕੰਨੁ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਥੇ ਟੈਂਕ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਡੋਟੀਆਂ ਮੋਟਰਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਬੜਾ ਕੁਝ ਵੇਹਦੇ, ਜੋ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਧੀ, ਵੱਥਰ ਦੇ

ਕੰਮ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਹ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਸੰਤ ਬਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭੱਬਰ, ਉਪਨਾਮ 'ਸੋਧੀ' ਦਾ ਛੋਟਾ ਬੇਟਾ ਹੈ। ਸੋਧੀ ਜੀ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਸਤਰ ਧੋਣ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਪੱਕੇ ਡਿਊਟੀਦਾਰ ਭਾਵ ਕੁਲਵਰਤੀ ਸੇਵਕ ਹੋ ਰੁਜ਼ਰੋ ਹਨ। ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਪਰ ਨਿੱਕੀ ਜਿੰਨੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੁਭਾ ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਪੱਖ ਏਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਤਿੱਖੀ ਰੋਹੇ ਭਜਾਈ ਵਿਰਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪ ਅਸਲੋਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਹੇ ਤੇਜ਼ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਾਣੀ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰੀ ਰੱਖਣਾ। ਸੋਧੀ ਜੀ ਦਾ ਵਡਾ ਪੁੱਤਰ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ, ਯੂ ਪੀ ਗੋਲਾ ਮਿੱਲ ਨੇੜੇ, ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਚਾਗ ਸੁਭਾ ਪੱਖੋਂ ਖੁਮੇਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਏਹ ਫਿਰਤ ਪੁਟਾ, ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਹ ਛੋਟਾ ਸਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਉਲਟ, ਇਤਨਾ ਬਾਤ ਸੁਭਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।

ਠੰਢੇ ਮਿੱਠੇ ਠਾਢੂਰ ਉਦੇ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਮਿਲਤ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਟਾਫ਼ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਲ ਸੁਭਾ ਅਧੀਨ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਹਲੀਮ ਲਗਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਠਾਢੂਰ ਜੀ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਇਸ ਖੇਤੀ ਅਧਾਰਤ ਸਾਰੇ ਸਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਬੰਪਿਉਟਰ ਚਾਗ ਬੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ-ਕੰਮਲ, ਹੌਲੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸੁਖਜ਼ਤਾ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਹੈ। ਬਿੜਦੀ ਭੇ ਆਈ ਭੀ, ਹੌਲੀ ਦਿਬਾਲ ਫ਼ਾਰਮਾਂ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਨੁਕਤਾ, ਇਸਦੇ ਪੇਟਿਆਂ ਤੇ ਧਤਬਦਾ ਪਿਆ। ਬਿੜਦੀ ਫ਼ਾਰਮ ਤੇ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਧੀ ਸਿਰ ਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਬਹੁਤੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਏਹ ਬੜਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਗੁੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਡਿਊਟੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਬਾਹਰੋਂ ਭਾਵ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਚੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰਦਾਰੀ ਦਾ ਔਖਾ ਕੰਮ, ਬੜੀ ਸੁਖਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਦੁਪਹਰਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸਾਨੂੰ ਫ਼ਾਰਮ ਦੀ ਬੰਟੀਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰੋਸੀ ਗਈ। ਕੰਟੀਨ ਦੀ ਗੱਲ ਆਈ ਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਹੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਇ।

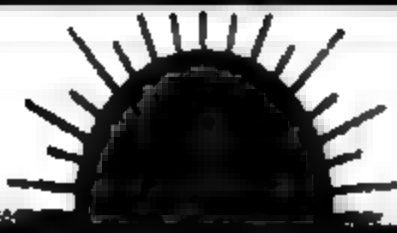
ਬਿੜਦੀ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੰਟੀਨਾਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ, ਇੱਕ ਅਪਰ ਬਲਾਸ। ਫ਼ਾਰਮ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੌ ਆਦਮੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦੁਪਹਰਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਕੰਟੀਨ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਚੌਲ ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਚਟਨੀ ਆਚਾਰ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਖਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਦੋ ਬਾਲੀਆਂ ਖਾ ਲਏ, ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਰੁਪਏ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹੋਣਕੇ। ਉਪਰਲੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹੀ ਵਾਲੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬਾਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਵੀ ਇਕ ਕਰਤ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਰੁਪਏ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨੇ, ਵੈਸੇ ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪੱਕੀ ਟੀਹ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ, ਬੰਗਲੌਰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਧਾਰੇ ਆ, ਰਸਤੇ ਦੇ ਥੀਆ ਬਾਨ ਰੋਖ ਕੇ, 'ਬਿੜਦੀ, ਇਕ ਅਜੀਬ ਨਮਲਿਸ਼ਤਾਨ ਲਗਦਾ ਏ। ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਫਿਰਦਿਆਂ ਪਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੈ ਦੀ ਨਹੀਂ।

ਬਿੜਦੀ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਥੀਜ਼ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਵਲ ਵਰੁਟ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਕਰ ਕੇ, ਭੱਬੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਬਾਬ, ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਚ ਭੇਜਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਭਾ. ਬੇਜ ਫ਼ਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੁਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਏਨਾਂ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਨਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਭਰਾਉਂ।

੨੬-੧੨-੦੮ ਦੇ ਹਫ਼ਾਰ ਚਾਰ ਦਾ ਸਾਲ, ਬੜੀ ਰੋਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਿਦਾ ਹੋਣ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹੇ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨੌ ਨਾਥਾਂ ਦੀ ਟੈਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨਾ ਟੀ.ਵੀ. ਨਾ ਅਖਬਾਰ ਵੇਖਿਆ। ਅੱਜ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ, ੨੬ ਦੀ ਬੁਦਰਤ ਕ੍ਰੋਧੀ ਨਾਲ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਇਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਲੰਘਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿਨ ਦਹਿਲ ਗਿਆ। ਪੈਦਲ, ਬਾਰਾਂ, ਬਸਾਂ ਬੀ ਭਰੀ ਡਰਾਤੀ ਰੇਲ, ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੁੜਕਦੀ ਵੇਖ, ਚੰਨਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਹੇਠਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੇਦਾ, ਬੁਦਰਤ ਸਾਹਵੇਂ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਠਾਢੂਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਪੰਜਾਹ ਹਫ਼ਾਰ ਦੇ ਚੌਲ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਅਰਪਣ ਕੀਤੇ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਫੇਰ ਸਹੀ।

ਅਸੀਂ ਫ਼ਾਰਮ ਦਾ ਸਬਜ਼ਾਬਾਰ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅੰਬ, ਪਾਮ ਬੁਗਨ ਵੇਲੀਆਂ ਵੇਹਦੇ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ।....

Oster®

REGISTERED TRADE MARK No. 401051

CARDIGANS • PULLOVERS

LUXURY SHAWLS • BLANKETS

BED SHEETS • BED LINEN

TEL : + 91 161 2494123, 2496056, 2493689, 5087501-02-03.

FAX: + 91 161 2494131, 2500732

E-MAIL: jawsons@sify.com

osterldh@satyam.net.in

Web site: www.osterindia.com

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮੰਗ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ — ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਿਸ ਦਾ ੧੨ਵਾਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਸੰਮੇਲਨ ੧੭-੧੯ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮਹਿਮੂਦ ਕਜ਼ਨੀ, ਮੁਹੰਮਦ ਗੌਰੀ, ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੂੰ ਧਾੜਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰ ਕੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚ ਹੋਰੋ ਨਹੀਂ ਬਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ੍ਰ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਕੌਮੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਤਰਲੋਚਨ ੨੦ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਬੜੀ ਭੁੱਖੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ/ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ 'ਬਾਹਮੁਖੀ' ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਰਦੂ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਖਣ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵੱਧਦੀ ਰਹੇ। ਇਕ ਹੋਰ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਸ੍ਰ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਵਸਰ ਸਾਂਭਰਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਵਸਰ ਚਮਾਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਚੇਰਦਾਰ ਬਬਦਾ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਚੌਕਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਚਾਰਸ ਸ਼ਾਹ, ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ, ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਵਰੀਦ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਭਿਕਾਰਤ ਹਸਤੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਵਸਰ ਚਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ

ਰਾਬਤ-ਘਾਕ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਜੋ ਬੀੜਾ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਅੱਜ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸਤੀ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸਦਰ ਜਨਾਬ ਰਵੀਕ ਰਹਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੇਅਰ ਮੀਆਂ ਅਮੇਰ ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੁਸਤਕ 'ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ' ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ AMBIENT LEAVES ਨਾਮ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਜੱਕ ਚਾਹਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਗਮ ੯ ਅਪ੍ਰੈਲ ੨੦੦੫ ਸਨਿਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਰਨਵੀਰ ਪ੍ਰਾਈਮ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਫਾਈਵ ਰਿਵਰਜ਼ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ Five Rivers Publishers Inc. ਚਾਬਿਕਟਨ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪਾਲਿਸੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸ. ਬਮਬੋਰ ਸਿੰਘ ਕਬਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦਕ ਡਾ. ਵਧਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾਸੀ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਾਰਰ ਨੇ ਗੋਲੀਬ ਕੀਤਾ। ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੈਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਖੁਲਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੇਧੂ ਨੇ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਣ ਕੀਤਾ ਡਾ. ਉਮਿੰਦਰ ਜੋਹਲ ਨੇ। ਪੁਸਤਕ ਖਾਰੇ ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਣ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ। ਹਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀ, ਇਕ ਚਿੱਤਰ ਛਪਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾਕਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੇਧੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਤੁਆਰਫ਼ ਕਰਾਇਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਬਤੌਰ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਉਹ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਡਾਕਟਰੀ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਮਰੀਕਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਰਹੇ। ਉਹ ਅਲਾਸਕਾ ਪੈਸਫਿਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਦਾ ਖੇਤਰ ਆਰਥਕ ਉਨਤੀ, ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਅਰਥਚਾਰਾ, ਜਥੇਬੰਦਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਨੌਕਰੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਵਕਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਖਰੋਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰੂਪਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਡਾ ਅਥਦੁਲ ਕਲਾਮ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਬੀ ਸੀ. (ਕਨੇਡਾ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਉਜਨ ਦੁਸਾਂਝ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆ ਬੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪੱਪਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਵਿਤਾ, ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਰੁਝਾਣ ਉੱਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰਥਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਆਰਟਿਸਟ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕਲਾ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰ, ਪਰਸੰਸਾਤਮਕ ਸੁਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।

ਆਰਟਿਸਟ ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਚਿਤਰ ਕਲਾ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ, ਅਥਦੁਲ ਗਹਿਮਾਨ ਚੁਗਤਾਈ, ਸੁਮੇਰ ਅਤੇ ਇਮਰੋਜ਼ ਜਿਹੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਗਾਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਅਫਸੋਸ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬੰਦੀ ਆਪਣਾ ਸਾਥਾ ਮੱਥ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਸੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਣਗੱਲੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਭੱਜ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਰਜਨੀਥ ਬਰਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਭਾਗ ਲੈਂਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਥਾਸੀ ਨੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਬਿਨਕੁਲ ਮੂਲ ਬਚਨਾ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਦੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਛਪਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਜਕਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਸ. ਬਮਬੇਰ ਸਿੰਘ ਬਬਰਾ ਨੇ ਹਲਾ ਬੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਛਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਬਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸ. ਬਮਬੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿਤਾ ਕਿ ਨਾਲ ਚਿੱਠਰ ਵੀ ਛਪਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਤੋਂ

ਮੈਡਮ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਰਸੰਸਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਚਿਤ੍ਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਰੂਹ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮੁਖਵਕਤਾ, ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਵਿਤਾ ਬਾਰੇ ਆਲਮਾਨਾ ਵਿਚਾਰ ਰਖੇ। ਉਹਨਾਂ ਬਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬੁਝਾਰਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਡੇ ਖੂਹ ਤੇ ਵਸਦਾ ਰਬ ਵੇ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਤਾੜਾ ਰਚਨਾ ਵੀ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈ।

ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਵਰਿਆਮ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਏ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਤਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਣ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਬੁਸ਼ਨਤਾ ਨਾਲ ਡਾ. ਉਮਿੰਦਰ ਜੌਹਲ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਣ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਟਿਪਣੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਐਮ ਪੀ. ਸ. ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਆਏ। ਆਪਣੀ ਲੱਤ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਕਾਰਨ ਉਹ ਹੇਠਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਉਪਰ ਲਾਬੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਫਾਈਵ ਰਿਬਰ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਇੰਨਕ: ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਵਿਚਲੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦਤ ਕਰਨਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਪੋਲੋ ਹਸਪਤਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਿਟਿਡ ਬੰਗਲੋਰ ਵਲੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫਤਹ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ੭ ਮਾਰਚ ੨੦੦੫ ਬਾਮ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਵਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਇਹ ਸੰਮੇਲਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਬਹਿਰ ਦੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੂਠੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੁਸ਼ਬੋ ਵੰਡ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਸਿਧ ਬਾਇਰ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਸੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਰਗੇ ਬਹਿਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਗੀਤ ਵੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਹਨ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਬਬਦ ਸਮਾਨ-ਅਰਥੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜਾਂ ਥੱਈ ਸਾਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਠ ਵਿਚੋਂ ਸੁਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬੰਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਸੁਨਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਇਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵੀ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਇਹ ਵੀ ਸੀ "ਰਗਾਂ ਰਾਗ ਹੋਈਆਂ ਲਹੂ ਲਭਤ ਬਣਿਆ, ਬਾਣੀ ਦੀ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਾਤ ਹੋਈ"।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਬਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਇਸੇ ਅਦਾਰੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਪੈਲੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੀਡਫ਼ ਬੰਗਲੇਰ ਵਲੋਂ ਸੀ।

ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਲਾਕਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਤੁਰਵਾਦਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤੁਰ ਤੇ ਰਾਗ ਯਮਨ ਵਜਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਕੌਮਲ ਭਾਵੀ ਕਲਾਕਾਰ ਪੰਡਿਤ ਯੋਗੇਸ਼ ਬਮਸੀ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਦੋਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਕਲਾ ਸੁਰ ਨਾਦ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਬਣਾਈ ਕਿ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਤੇ ਥਾਂਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਤਦੇ ਜੰਗਲ ਤੇ ਬਰਸਾਤ ਹੋਈ। ਰੂਪਕ ਤਾਲ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਵਿਚ ਬੰਦਬਾਂ ਦਾ ਵਾਦਨ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਤਬਲੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਇਆ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨਾਂ

ਵਿਚ ਤਬਲਾ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਪੈਂਠ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਜ ਉਸ ਦਾ ਸੋਲੋ ਜਾਂ ਏਕਲ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਸੀ। ਮੁਖ ਸਾਜ਼ ਤਬਲਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਦਕ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਗਮਾ/ਲਹਿਰਾ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੇਰਦਾਰ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਦੀਆਂ ਮਾਰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ, ਪੇਸ਼ਕਾਰ, ਬਾਂਟ, ਰੇਲਾ, ਗਤ, ਫਰਦ ਅਤੇ ਟੁਕੜਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੰਧੇ ਵੱਖ ਕਮਾਲ ਦੀ ਬੁਝਲਤਾ ਨਾਲ ਖੋਬ ਕੀਤਾ।

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਿਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਬਾਦ ਮਾਣਿਆਂ, ਪਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਮੁਖ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸੀ ਸਵਰਗੀ ਉਸਤਾਦ ਵਿਲਾਇਤ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਦਾਇਤ ਖਾਂ ਦਾ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਨ। ਉਸਤਾਦ ਵਿਲਾਇਤ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸਿਤਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਨਾਸ਼ਾਨੀ ਬਹਿਨਬਾਹ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਤਾਰ ਦਾ ਜਾਦੂ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੰਨਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਸ 'ਅਜ਼ੀਮੁਲ ਅਜ਼ੀਮ' ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਕਲਾ ਮਾਨਣ ਦਾ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ, ਜੰਮੂ, ਜਲੰਧਰ, ਦਿੱਲੀ, ਔਰੰਗਾਬਾਦ ਬੰਬਈ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਦੇ ਜਲਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭੁਜਾਰ ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ ਦਾ ਸਿਤਾਰ ਵੀ ਸੁਣਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਜ਼ਿਲਾ ਖਾਨ ਨੂੰ ਟੀ ਵੀ. ਸਕਰੀਨ ਤੇ ਸੁਫੀ ਕਲਾਮ ਡਾਢ੍ਹੇਇਆਂ ਸੁਣਿਆ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹਦਾਇਤ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੋਦ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਉਹ ਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਣ ਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਸੁਨਣ ਦੀ ਉਰਸੁਕਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਥਾਪੇ ਗਏ ਬਾਗਿਰਦ ਡਾਕਟਰ ਕਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਹਦਾਇਤ ਖਾਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਯੋਗੇਸ਼ ਬਮਸੀ ਬੈਠੇ। ਦੋਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਦੋਵੇਂ ਖੁਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਹਿਰ। ਹਦਾਇਤ ਖਾਂ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਪਭਾਵਕ Emotional ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਚਬਾਤੀ ਅਤੇ ਅਕੀਦਤ ਵਾਲਾ

ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਰਾਗ ਜੋਗ ਬੈਂਸ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਆਲਾਪ ਬੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਟੁਟਕਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਚਲਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਉੱਤੇ ਸਥੇਰੇ ਹੋਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਲਦਾ ਹੀ ਰਹੇ ਪਰ ਰੋਕਦਿਆਂ ਰੋਕਦਿਆਂ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਕਲਾਕਾਰ ਸਾਜ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਉਠ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਸਣ ਛੱਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਅਸੀਸਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਸਨ। ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗੱਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਹੀ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੁੜ ਬੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਬਲਾ ਦੀ ਪਰਸੇਸ਼ਾ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਖੰਡ ਨਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂੰਹ ਗਿਆ। ਹਰ ਭਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ। ਜੇ ਕੋਈ ਬਸਰ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਿ ਜੇ ਨਾਲ ਛਾਣੇ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਬਸਰ ਵੀ ਪਾਤਰ ਹੋਰਾਂ ਆਪਣਾ ਕਲਾਮ ਗਾ ਕੇ ਖੁਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ... ਵਾਪਸ ਜਲੰਧਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਪਾਤਰ ਦੇ ਬੋਲ ਬੰਨ 'ਚ ਗੂੰਜ ਰਹੇ

ਭਗਾਂ ਰਾਗ ਹੋਈਆਂ ਨਹੂ ਨਵਰ ਬਣਿਆ।
ਬਾਵੀ ਦੀ ਡੇ ਬਵਿਤਾ ਦੀ ਇਕ ਬਾਰ ਹੋਈ
ਸੀ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਾਰ ਹੀ ਵਾਰ ਹੋਈ
ਤੇਰਾ ਮੁਖਤਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋਈ
ਤੂੰ ਡੋਕਿਆ ਤਾਂ ਤੂੰਖਾਂ ਨੂੰ ਵਲ ਪੈ ਆਏ ਸਨ
ਮੇਰੇ ਤੌਰਦੇ ਡੋਕਦੇ ਬਰਾਮਾਤ ਹੋਈ।

.....

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਰਦਾਨ

ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਰ ਜਵਾਨੀ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਭਗਵਾਂ (ਬਿਲ੍ਹਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਨਿਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੋਤਰ ਸੋਹਣੀ (ਸਭ. ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ) ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਪਿੰਡ ਭਗਵਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਬਨ ਦਿਦਾਰੇ ਬਖਸ਼ੇ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਅਤੇ ਨਗਰ

ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਤ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਜ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। ਸੰਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੱਨਾ ਸਟੋ ਮਿਲਾਈ, ਮਿੱਠਾ ਪਾ ਰਹ ਲਿਆ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਕਰ ਕਮਲਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇ, ਚਾਰ ਘੁਟਾਂ ਹੀ ਭਰੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਜੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪੈਲਾ ਪਾ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਣ ਖੜੇ ਹੋਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਬਚਨ ਬੀਤਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੁੱਧ ਪਿਆ ਥੇ ਮੰਗ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ ਹੈ ? ਅੱਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਿਹਾ, ਹਾਂ ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੀਓ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਬੀਤਾ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਦੋਨੋਂ ਹਥ ਜੋੜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਰਜ਼ਦੀ ਬੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੋਤਰਾ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਬਾਹਰੇ ਖੇਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਖਿਨੀ ਹੈ ਕਿ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿਤਾ ਚੜਾਈ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਨਾਲ ਤੇ ਇਹ ਭਾਣਾ ਚਰੁਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਬੇ ਹਨ। ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਭਰਾ ਹਨ ਤੇ ਪਿਤਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਓ, ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਦੀਨ ਬੰਧੂ ਇਹ ਭਾਣਾ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਵਰਤੇ। ਇਹ ਪੋਤਰੇ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ, ਆਪਣਾ ਬਾਗ ਪ੍ਰਵਾਰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਹਰਾ ਭਰਾ ਵੇਖਣ। ਅੱਗੋਂ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਭਰਿਆ ਬਚਨ ਬੀਤਾ, "ਮਾਤਾ ਜੀ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਬਾਲ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਭਜਨ ਕਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਰੋ।"

ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਗ੍ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਅਟੱਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੰਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਤੇ ਇਕਲੋਤੇ ਪੁੱਤਰ ਜਥੇਦਾਰ ਦਰਬਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਸੰਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੜਪੋਤੇ ਵੀ ਹਨ। ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੱਚੜਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਸੁਪੱਤਰੀ ਹੈ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਅਗੋਂ ਪੋਤੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ੬੦ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ, ਪੋਤਰਿਆਂ ਪੜੋਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੦੨ ਸਾਲਾ ਕੁਰਸਿੱਧੀ ਜੀਵਨ ਭੋਜ ਕੇ ੩੦ ਸਤੰਬਰ ੨੦੦੪ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ੧੨-੧੫ ਦੁਪਹਿਰੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਸੁਧਾਰੇ ਸਨ।

—ਵਾਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਡੇਮਰਾ, ਯੂ.ਕੇ.

ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੀ ਮਾਣਤਾ ਬਾਰੇ

ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਮਨਣ ਬਾਰੇ ਕੇਸ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰਥਕ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਮੁਖ ਲੇਖ ਵਿਚ 'ਮੋਰਚਾ ਫਤਹਿ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਠਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸ. ਮਲਵਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਤੈਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈਕੋਰਟ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਅਖਬਾਰੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਥਾਤਰਾਂ ਵੀ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇ।

—ਸੰਪਾਦਕ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਭਰਾਤ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ

ਓਡੀਸ਼ਾ— ੧੮ ਮਾਰਚ (ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗ਼ੈਰ ਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਐਡਵੋਕੇਟ ਮਲਵਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਤੈਚ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਈ ਇਕ ਹੋਰ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪਿਛੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰਾਤ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਵਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੀ ਵਤੈਚ ਨੇ ਜਵਾਬੀ ਹਲਕੀਆਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰਾਤ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰਾਤਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਇਮਦਾਦ ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕੇਸ ਹੁਣ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਡੀ.ਐੱਸ. ਜੈਨ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਦੂਜਾ ਨੁਕਰਾ ਮੰਨਵਾਉਣ ਲਈ ਫਿਰ ਹਲਕੀਆਂ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਸਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਚੜ੍ਹਾਕੂਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਓਡੀਸ਼ਾ ੧੯ ਮਾਰਚ, ੨੦੦੫

ਕੁਕਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਾਣਤਾ ਸੁਣਵਾਈ ਜਾਰੀ

ਓਡੀਸ਼ਾ— ੧੮ ਮਾਰਚ (ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਆਪਰਕਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਹਲਕੀਆਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ੧੯੮੦ ਵਾਲੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੈਨਿਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਹੇਠ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਈ ਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜਨ ਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਮਲਵਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਤੈਚ ਦੇ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਸ ਹੁਣ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਡੀ. ਐੱਸ. ਜੈਨ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਐਚ.ਐਸ. ਬੋਈ ਦੇ ਬੈਚ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ।

ਗ਼ੈਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਕੇ ਮੰਗ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਕੁਕਾ ਬਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵਤੈਚ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਸਹਿਤ ਹਲਕੀਆਂ ਬਿਆਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੀ ਕਿ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੀਦਾਂ ਦੇ ਬਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵਿੱਤੀ ਇਮਦਾਦ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ੧੭-੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨ ਨੂੰ ਕੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋਪਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ ਅਤੇ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਮੀਨਾਂ ਤੇ ਜਰੀਰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਕੋਲ ਹਨ।

ਇਸ 'ਤੇ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹਲਕੀਆਂ ਬਿਆਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਕਾਟ ਲਈ ਇਕ ਹੋਰ ਹਲਕੀਆਂ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੁਣ ੨੬ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ੧੫ ਮਾਰਚ ੨੦੦੫

ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰਜ਼ ਪੈਨਥਨ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਬੁਟੋਤੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ— ੧੪ ਅਪ੍ਰੈਲ (ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਨਿਊਜ਼ ਸਰਵਿਸ) ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰਜ਼ ਪੈਨਥਨ ਸਕੀਮ ਦੀ ਪਾਰੋਲਾ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਬੁਟੋਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਐਡਵੋਕੇਟ ਮਲਵਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੜੇਚ ਨੇ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਜਨ ਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੀਮ ਸਿਰਫ ਮਾਪਿਆਂ, ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਣ-ਵਿਆਹੁਤਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਨਾਕਾਫੀ, ਆਪਸ਼ੁਦਗੀ, ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ੧੪ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨਾਲ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚੱਲਿਆ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲਾਲ ਚੰਡੀ ਗੇਸ ਵੀ ਅੱਖ-ਪਰੋਖੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੋਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ੩੩ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਬਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਵਾਰਸ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ੧੯੮੦ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵਰਸ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਜਸਟਿਸ ਐਚ. ਐਚ. ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਬਿਨੇ ਮਿੱਰਲ ਦਾ ਬੈਂਚ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਕੇਸ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ-ਵਿਚ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਝੂਰਾ ਮਾਰਿਆ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪੇਪਰਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜੰਗਾਂ ਅਤੇ ੧੯੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਦੌਰਾਨ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮਾਇਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੀਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ੧੫ ਅਪ੍ਰੈਲ ੨੦੦੫

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸੀਨ. ਸੈਕੇਂ ਸਕੂਲ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੱਗਪਗ ੨੦੦ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਰੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਰਾੜ ਲੰਡੇ ਨੂੰ ਡਾ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ੨੦੦੪; ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਬਿਸਮਿਲ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟੀ ਐਵਾਰਡ ੨੦੦੪; ਦੇਵਿੰਦਰ ਸੰਧੂ ਨੂੰ ਬਹੀਦ ਮਨੋਹਰ ਨਾਲ ਮੱਕਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ੨੦੦੪ ਅਤੇ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਗਿ. ਸੁਖਚੈਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਰਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ੨੦੦੪ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਵਰਾਹੀ ਨੇ

ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਇਕਬਾਲ ਖਾਰੂ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ 'ਭਾਰਤ ਬਚਾਓ' ਅਤੇ ਅਮਿਤ ਕੁਮਾਰ ਲਾਡੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਬੰਪਿਊਟਰ ਗਾਈਡ' ਹਲੀਜ਼ ਬੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਗੁਰਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਨੇ ਨਿਭਾਏ। ਪ੍ਰਿ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ ੪੦ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਾਬੀ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ ਡਾ. ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਪ੍ਰਿ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਨਰਿੰਦਰ ਬਰਮਾ, ਮਨਜੀਤ ਪੁਰੀ, ਬੀਬੀ ਨਰਿੰਦਰ ਭੱਲਾ, ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਘੱਲ ਕਲਾਂ, ਅਸ਼ਕਪ੍ਰੀਤ, ਡਾ. ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਸਾਕੀ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟੀ, ਡਾ. ਕੇਵਲ ਅਰੋੜਾ, ਬਲਦੇਵ ਬੀਬੀਹਾ, ਗੁਰਦਾਸਗੋਟ ਕੋਟਕਪੂਰਵੀ, ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਸੁੰਦਰਪਾਲ ਪੁੰਮੀ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਦੇਵਿੰਦਰ ਸੰਧੂ, ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪਿਆਸਾ, ਨੰਬਰਦਾਰ ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਭਾਮਿਲ ਸਨ।

—ਨਵਰਾਹੀ ਘੁਗਿਆਣਵੀ

ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਨੂੰ

ਸਮਰਪਿਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋਇਆ

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸਭਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਮਾਡਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਖਰਪਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬਾਹ ਸਹਿਤ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਮਵਾਰ ਉਘੇ ਪੰਥਕ ਕਵੀਆਂ ਸਰਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬੋਇਲ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ੀਸ਼, ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੰਮਲ, ਡਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ, ਦਰਬਨ ਸਿੰਘ ਰਾਏ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲਤਾ, ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂਰੀ, ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਣਾ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੇਕ, ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇਬੀ, ਰਾਜੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਬਰਮਾ, ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਹੀਰਾ, ਕੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਿਮਾਣਾ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰ. ਕੰਵਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂਰੀ ਨੂੰ ਬਾਲ, ਮੋਮੋਟੇ, ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ, ਡਾਇਰੀ, ਕਲਮ, ਅਤੇ ੨੧੦੦ ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ ਵਾਲੀਆ ਯਾਦਗਾਰੀ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾਓ ਅਤੇ ਮੋਮੋਟੇ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਜਲੰਧਰ— ਰਾਮਗੜੀਆ ਵਿਰਾਸਤ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਫ਼ਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਾਹੜਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਗੜੀਆ ਕਪੂਰਥਲਾ ਰੋਡ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ 3 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਭੁੱਲ ਰੋਟ ਕੀਤੇ ਉਹ ਹਨ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਫਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਫਰੀ, ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੌਮਲ, ਚਰਨ ਸੀਧੇਵਾਲਵੀ, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਿਰਵੰਧ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਾਜਨ, ਰੁਲੀ ਫਕੀਰ ਚੰਦ ਅਤੇ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੌਮਲ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਸੁਟਨ ਲਈ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਗੁਇਆਰਪੁਰ,

ਫਗਵਾੜਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਗਤ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਰਾਮਗੜੀਆ ਵਿਰਾਸਤ ਜਲੰਧਰ ਵੱਲੋਂ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ. ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਵਿਨਧੂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਤਲੁਜ ਮੋਟਰਬ ਵੱਲੋਂ ਰਾਮਗੜੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਖਸੀਅਤਾਂ ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਆਈ. ਜੇ. ਸਿੰਘ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਐਸ. ਐਸ. ਅਜੀਮਲ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਉਲੈਪੀਅਨ (ਬਾਟਪੁੱਟ), ਡਾ. ਬਿਗਰਾ ਸਿੰਘ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਐਚ.ਐਸ. ਸਾਗਰ, ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਥ (ਏ.ਡੀ.ਸੀ), ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਆਰਟਿਸਟ ਮਧੁਸੂਦਨ ਆਦਿ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੇਵਕ ਦਲ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਜਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਸੇਵਕ ਦਲ ਜਲੰਧਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਸਟੇਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਸ. ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਗਿਆ।

—ਅਜੀਤ 4.8.2004

ਪੁਸਤਕ ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ ਗੀਲੀਬ

ਵਰਿਆਮ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜਗਦੀਬ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਤ ਪੁਸਤਕ ਖਿਲਰੇ ਪੱਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 26 ਮਾਰਚ 2004 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੀਲੀਬ ਨੀਤੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੇਵਕ ਨੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ ਨੇ ਸਰਗਰਸ ਉਦਮ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਅਪਰੈਲ 2004 ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੈ ਡਾ ਇਕ ਨਿਜੀ ਸਮਾਗਮ ਸੀ ਪਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸਾਰਵਜਨਕ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਰਦੇਵ ਵਿਰਥ (ਅਮਰਾਸਰ ਸਰਸਾ) ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਆਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲ ਨੇ ਇੱਕਠੇ ਮਿਲ ਬੈਠਣ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਧੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਮਿੱਤਰ ਜਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਹਰਦੇਵ ਵਿਰਥ, ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਣਾ, ਜਤਿੰਦਰ ਪੰਨੂ, ਸੁਕੀਰਤ, ਡਾ. ਬਲਦੇਵ, ਧਾਲੀਵਾਲ ਡਾ. ਚਮਨ ਲਾਲ ਪਹਿਲਵਾਨ ਫਰਤਾਰਸਿੰਘ ਭਾਇਰੋਕਟਰ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ ਧੀਰਾ, ਪਾਇਲਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਮਹਿਮਾਨ ਪਹਿਲਵਾਨ ਵੀ ਆਏ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਭਾਇਕ ਦੇਵ ਦਿਲਦਾਰ ਵੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਏ। ਸ. ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਪਰਦੇਸੀ ਵੀ ਆਏ ਅਤੇ ਇਕਲੈਂਡ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਉਪਰ ਵੀ ਸਨ। ਦੇਬ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ ਤੋਂ ਕਾਮਰੇਡ ਨੰਨਿਹਾਲ ਅਤੇ ਕੁਰਮੀਤ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਬਾਲਜ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਸ. ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੌਠਾ ਵੀ ਆਏ। ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਦੁਸਾਂਝ, ਡਾ. ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ, ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਪ੍ਰੋ. ਜਗੀਰ ਕਾਹਲੌਂ, ਪ੍ਰੋ. ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੌਠਾ, ਸ. ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਿਲੋਂ, , ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ, ਬਲਜਿੰਦਰ ਨਸਰਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਵੀ ਇਕੱਠਰ ਹੋ ਗਏ। ਵਾਰਵਾ ਸਾਹਿਤਕ ਦੋਸਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਯਾਦੀਆਂ ਬਚਿਤਾਵਾਂ, ਦੇਵ ਦਿਲਦਾਰ, ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਪਰਦੇਸੀ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਉਪਲ ਵੱਲੋਂ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਨ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜੀਓ ਆਇਆ ਕਿਹਾ। ਡਾ. ਸੰਧੂ ਨੇ ਜਗਦੀਬ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਖਿਲਰੇ ਪੱਤਰੇ' ਦਾ ਤੁਆਰਫ ਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਲਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਡਾ. ਪਾਤਰ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਚੌਠਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਆਏ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਨ ਮੁਖ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਗਮ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕਾਨਫਰੇਂਸ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ।

ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਹੀਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

—ਪ੍ਰੋ ਮਲਕਿੰਦਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਡੇਰ

ਦਾਸ, ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਡੇਟ ਜੀ, ਸੂਬਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਬੋਰ ਖਰਲ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਰਿਟੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੨ ਸਾਲ ਦੀ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲ ਕੇ ਬਹੀਦਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਬਨਾਖਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਬਹੁਮੁਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇਨੇ ਬਿਠਾਇਆ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਘਟੋ-ਘਟ ੭-੮ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਤੀ ਸ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸਨ ਦੇਵ ਦੀ ਕਿਪਾਲਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਹੇ ਮਈ ੨੦੦੪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਤੇ ਵੀ ਦਰਬਨ ਮੇਲੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪਰ ਜਿਥੇ ਗੈਰ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਨਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਦਾਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਆਪ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਡਾ ਇਹ, ਕਿ ੭ ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੪, ਨੂੰ ਡੇਟੀ ਸਾਹਿਬ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਬੈਠਕ ਬਾਰੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ੭ ਦਸੰਬਰ ਸਚੇਰੇ ਡੇਟ ਜੀ ਦਾ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਬੈਠ ਆਇਆ, ਕਿ ਅੱਜ ਡੇਟੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਸ ਬਾਰੇ ਮੀਟਿੰਗ ਹੈ— ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਅਗਾਊਂ ਇਤਲਾਹ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਛੁੱਟੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਜੇਹੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਅਰਬਚਰਪੁਰ ਬਮੁਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਿਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਕੇ ਨਹੀਂ।

ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਵਰੀ ੨੦੦੦ ਦੇ ਵਰਿਆਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਤੇ ਆਧਾਰ ਪਹੁੰਚਾਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸੂਚੀ ਬਨਾਈ ਸੀ, ਮਾਨਯੋਗ ਸ. ਸਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਇਹ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ੨੦੦੪ ਵਿਚ ਫੇਰ ਏਸੇ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਲੇਖ 'ਵਰਿਆਮ' ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ ਸੀ— "ਕੁਝ ਬਹੀਦਾਂ ਦੀ ਬਨਾਖਤ— ਇਕ ਵੰਕਾਰ"।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲਿਸਟ ਬਾਰੇ, ਖੁਦ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੂਚੀ ਟਕਸਾਲੀ ਸਬੂਤਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ— ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਸੀਮਤ ਜਾਪਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੁਝ ਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਘਾਟਿਆਂ ਬੰਕਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੂਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਏਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਖੁਲੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਤਾਕਿ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਉਪਰੰਤ ਏਸ ਖੋਜ ਨੂੰ ਦਸੰਬਰ ੨੦੦੨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੌਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਬਨਾਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਟਿਆਲੇ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਗੈਰਕਾਰਡ ਫਰੋਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਮਰਜ਼ੀਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਰਤ੍ਹ ਪਿੱਛੇ ਕਰਿਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਬੇਰਪੁਰ ਭਾਡ ਰੱਖ ਕੇ, ੧੭-੧-੧੯੭੨ ਨੂੰ ਸਚੇਰੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਇਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਏਸ ਡਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਚਾਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਡੱਦ ੧੧-੧੨-੨੦੦੩ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ (Archives) ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੁੱਝ ਲੋੜੀਂਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਵਾਏ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਅਜਲੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਗੈਰਕਾਰਡ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਕਵ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮਨਾਸਬ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਖੁੱਡੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅੱਜੇ ਕੁਝ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।"

ਬੜੇਰ ਇਕ ਨਿਮਾਣੇ ਖੋਜੀ ਦੇ ਮੇਰੀ ਭਾਵੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸੂਚੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੈ— ਜੋ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ ਬਾਰੇ ਹੈ— ਅੱਜੇ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੋਰ ਪੱਧ ਤੇਅ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। (—ਸੰਪਾਦਕ ਵਰਿਆਮ ਨੂੰ ੨੨ ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਵਡੇਰ ਵੱਲੋਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਰਿਕਾਰਡ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸ ਮੁੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

੧੬

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਬੀ ਬੀ ਐਲ ਫੂਡਜ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ

ਸੰਤੋਸ਼ ਨਗਰ X ਰੋਡ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ - 500 059

- ❖ ਬਿਸਕੁਟ ਬਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ
- ❖ ਵੈਫਰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ

ਅਤੇ

ਵਧੀਆ ਬਿਸਕੁਟ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੰਪਨੀ

Pioneer Manufacturer in India of

- ❖ Automatic machines for producing Biscuits
 - ❖ Automatic machines for producing Wafers
- and

Makers of High quality Biscuits

BBL FOODS PVT. LTD.

Santosh Nagar (X) Roads, Hyderabad-500 059 India

Ph.:— +91-40-4530680, 82,84 Fax :— +91-40-4530475

E-mail:amber @hdl.vsnl.net.in

Balvinder Pal Singh	Lakhbir Singh Muchhal	Bakhshish Singh Muchhal
Manging Director	Director	Director

ਵਰਿਆਮ ਮਈ ੨੦੦੫

੩੯

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ

ਚਮਕਦਾਰ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ

ਫਰਸ਼ੀ ਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਲੀਚੇ

ਨਿਰਮਾਤਾ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੇਲਜ਼

੧੦੨੪੦/੫੪ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਰੋਡ, ਆਜ਼ਾਦ ਮਾਰਕੀਟ, ਦਿੱਲੀ—੧੧੦੦੦੬

Furshi Durries & Carpets

in Bright & Fast Colours

Manufacturers :

Namdhari Sales

10240/54, Library Road, Azad Market, Delhi-110006

Mobile Phone :

S. Charanjit Singh 9810556398

S. Satvinder Singh 9811095210

ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ 'ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ' ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਅਵਸਰ ਸਮੇਂ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੇਧੂ, ਸ. ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮ (ਲੇਖਕ), ਗਾਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇਵ ਦਿਲਦਾਰ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੱਠਾ, ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ, ਪਹਿਲਵਾਨ ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਆਏ ਮਿੱਤਰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਅਤੇ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਧਾਲੀਵਾਲ... ਆਦਿ।

ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਿਤਾਰ ਵਾਦਕ ਉਸਤਾਦ ਰਈਸ ਖਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਏ.ਪੀ.ਜੇ. ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ। ਨਾਲ ਖੜੇ ਹਨ ਸੰਗੀਤ ਬਾਸਤਰੀ ਪੇਂਡਿਤ ਬੰਕਰ ਲਾਲ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਸੰਪਾਦਕ ਵਰਿਆਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੀਨਾ ਦਾਦਾ ਆਦਿ।

ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ

ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮ

.....ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਲੋਹੜੇ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਉੱਤਰ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੀ ਨੀਝ ਵੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਗਠਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨਸ਼ਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਝੁਲਸ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਰਮਿਕ ਵਰਣਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਫਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਝੂਟ ਤੇ ਹਲੂਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਰਦਨਾਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ। ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਸਥਿਰ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੰਕਟ ਕਾਲੀਨ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਮਾਨਵੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗਰਕ ਜਾਣ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਗਦੀ ਜਾਗਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਨਾਨ ਨਾਲ ਪਈ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

‘ਖਿੱਲਰੇ ਪੱਤਰੇ’ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਠੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਵਾਂ-ਤਣਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉੱਸਰ ਰਹੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਵੀ.....

—ਡਾ. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ